

Jarno Turunen

Oppivien seutukuntien synty Itä-Suomessa

Väliraportti

**Joensuun yliopisto
Karjalan tutkimuslaitos**

**Joensuu
Marraskuu 2002**

Oppivien seutukuntien synty Itä-Suomessa

Väliraportti, marraskuu 2002

Jarno Turunen

Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Tiivistelmä

Tutkimuksessa tarkastellaan kolmen itäsuomalaisen paikallisen tietoyhteiskuntahankkeen syntyä ja toteutusta. Hankkeet ovat *Kainuun Osku* Kainuussa, *PiiSavo* Pieksämäen seudulla ja *Oppiva* Pohjois-Karjalassa. Ne kaikki soveltavat Oppiva Ylä-Karjala –hankkeessa luotua kansalaisverkkomallia. Hankkeita ja niiden kokemuksia verrataan keskenään ja toisaalta aiemmin Ylä- ja Vaara-Karjalassa toteutettujen vastaavien hankkeiden kokemuksiin.

Tutkittavien itäsuomalaisten hankkeiden toteutuksessa on monia yhteisiä piirteitä. Ylä-Karjalan toimintamallia on pidetty onnistuneena lähtökohtana ja se on onnistuttu toteuttamaan myös uusilla alueilla. Jokaiselle alueelle on pystytetty kioskipisteitä ja toiminnassa oleva kansalaisverkko, jonka käytön koulutusta antavat työvoimakurssin käyneet maallikkokouluttajat. Koulutusjärjestelmä on osoittautunut hyväksi tavaksi opettaa tietotekniikan käytön perusvalmiuksia tavallisille ihmisille. Verkon käyttäjät painottuvat kaikilla alueilla nuoriin. Kansalaisverkon sisällön tuottaminen koetaan haasteelliseksi. Erityisesti verkon käyttäjien saaminen mukaan tuottamaan sisältöä vaatii pitkäjänteistä työtä.

Hankkeissa ei ole kovin tarmokkaasti lähdetty hakemaan uusia innovaatioita, vaan on tukeuduttu suoraan Ylä-Karjalan malliin. Ylä- ja Vaara-Karjalan hankkeissa havaittuihin ongelmakohtiin on törmätty myös uusissa hankkeissa. Vaikka aiempien hankkeiden ongelmat oli ehkä tiedostettukin, niihin ei ole juuri löydetty uusia ratkaisuja.

Hanke näyttäisi lyövän parhaiten läpi joissakin pienissä kunnissa. Kunnat ovat yleisemminkin keskeisessä roolissa hankkeen onnistumisessa tai epäonnistumisessa.

Hankkeiden tavoitteet ovat hämärtyneet projektin kuluessa. Hankkeiden painopisteitä tulisikin siirtää mahdollisimman suuresta käyttäjämäärien tavoittelusta täsmällisemmin määriteltujen syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien koulutukseen. Lisähuomiota hankkeiden loppuaikana kaipaivat verkon sisällöntuotannon kehittäminen ja verkon liittäminen muuhun paikalliseen kehittämistoimintaan niin, että ne tukevat toiminnan jatkumista projektin jälkeen.

Kaksivuotinen hanke on toteutusajaltaan liian lyhyt suhteessa hankkeiden moniin tavoitteisiin. Menestyksellinen toiminta vaatii pidempijänteistä paikallisten jatkuvuuksien rakentamista. Toisaalta projektit ovat osasyllisiä lyhytjänteisyyteen silloin, kun niiden toiminta on ollut huonosti suunniteltua.

Projektien vaikuttavuuden ja toiminnan jatkuvuuden kannalta ratkaisevaa on, miten hoidetaan verkon ylläpito ja käyttäjätuki, sisällön tuotanto, kioskipisteiden ylläpito ja koulutustoiminta hankkeiden päätyttyä.

SISÄLTÖ

	sivu
Tiivistelmä	
1. Johdanto	4
1.1. Oppivat seutukunnat	4
1.2. Tutkimuksen lähtökohdat, tavoitteet, menetelmät ja aineistot	6
2. Kansalaisverkkohankkeiden lähtökohdat ja ominaispiirteet	8
2.1. Itäsuomalaisten hankkeiden toiminta-alueet	8
2.2. Alueiden tietoyhteiskuntahistoria	11
2.3. Hankkeiden synty	12
2.4. Suunnitelmissa ilmaistut tavoitteet	15
2.5. Hankkeiden yhteiset ja erityispiirteet	16
3. Toteutus	18
3.1. Ylä-Karjalan malli lähtökohtana	18
3.2. Työvoimakoulutus	20
3.3. Toteutuksen strategiat	22
3.4. Hanke ja kunnat	28
4. Johtopäätökset	31
4.1. Ylä-Karjalan mallin siirrettävyys	31
4.2. Jatkuvuus	33
4.3. Keskeisiä havaintoja hankkeiden toteutuksesta	34

Lähteet

Liite 1 Kehitys Vaara-Karjalassa

1. Johdanto

1.1. Oppivat seutukunnat

Tämän raportin käytännöllinen tausta ja empiirinen tutkimuskohde liittyy Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran tukemiin paikallisiin tietoyhteiskuntakokeiluihin Itä-Suomessa. Oppivat Seutukunnat (Osku) -projektin puitteissa rakennetaan "kansalaisten tietoyhteiskuntaa paikallisin voimin" kahdeksalla eri alueella Suomessa. Näiden "Oskujen" taustalla ovat Pohjois-Karjalassa Sitran rahoituksella toteutetun Oppiva Ylä-Karjala -kansalaisverkkohankkeen onnistuneet tulokset.

Oppiva Ylä-Karjala oli kolmen pohjoiskarjalaisen kunnan alueella toteutettu tietoyhteiskuntahanke, jonka tavoitteena oli ehkäistä alueen syrjäytymistä, luoda uusia sosiaalisia innovaatioita, parantaa asukkaiden palveluja ja rakentaa kansalaisten paikallinen tietoverkko. Jatkohankkeessa *Oppiva Vaara-Karjala* verkko laajeni koko Vaara-Karjalan kattavaksi, jolloin mukaan tulivat myös Lieksan, Ilomantsin ja Tuupovaaran kunnat. Tämä laajennushanke päättyi vuoden 2001 lopussa. Sitran Oppivat seutukunnat -hankkeen tavoitteena on testata Pohjois-Karjalan projekteissa saatujen kokemusten siirtämistä uusille alueille. Voidaankin sanoa, että Ylä-Karjalan mallista on lähtenyt liikkeelle paikallisen tietoyhteiskunnan kokeilu, joka kattaa tällä hetkellä yhteensä 44 paikkakuntaa ja kaksi kaupunginosaa (Kuvio 1).

Oppivat seutukunnat -hankkeessa keskeisinä käytännön tavoitteina ovat oman paikallisen kansalaisverkon ja kattavan internet-kioskipisteverkoston rakentaminen projektin toiminta-alueen kuntiin. Hankkeessa koulutetaan ensin paikallisia, tavallisia ihmisiä tietokoneiden ja -verkkojen käytön kouluttajiksi. Nämä ns. maallikkokouluttajat opastavat puolestaan muita halukkaita kansalaisverkon käyttäjiksi.

Ylä-Karjala (Oppiva Ylä-Karjala) Nurmes, Juuka, Valtimo
Vaara-Karjalan laajennus (Oppiva Vaara-Karjala) Lieksa, Ilomantsi, Tuupovaara
Keski-Karjala ja Outokummun seutu (Oppiva) Kesälahti, Kitee, Rääkkylä, Tohmajärvi, Värtsilä, Outokumpu, Polvijärvi
Pohjois-Lappi Sodankylä, Inari, Utsjoki
Kainuu (Kainuun Osku) Hyrynsalmi, Kuhmo, Paltamo, Ristijärvi, Suomussalmi
Pieksämäen seutu (PiiSavo) Haukivuori, Jäppilä, Kangasniemi, Pieksämäki, Pieksämäen mlk, Virtasalmi
ePäijänne Padasjoki, Asikkala, Sysmä, Kuhmoinen
Itä-Uusimaa (Kehä 5) Lapinjärvi, Liljendal, Myrskylä, Pernaja, Pukkila
Itä-Turku
Helsingin Maunula (Nettimaunula)
Turunmaan saaristo Dragsfjärd, Houtskari, Iniö, Kemiö, Korppoo, Nauvo, Parainen, Västanfjärd

Kuvio 1. Kansalaisverkkojen toiminta-alueet.

1.2. Tutkimuksen lähtökohdat, tavoitteet, menetelmät ja aineistot

Oppivasta Ylä-Karjalasta ja sen laajennushankkeesta on tehty arviointitutkimukset Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksella (Oksa & Turunen 2000¹, 2002²). Tässä tutkimuksessa ”Oppivien seutukuntien synty Itä-Suomessa” verrataan uusien kansalaisverkkojen syntyprosessia Pieksämäen seudulla, Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa. Tutkimus päättyi toukokuussa 2003 ja sitä on rahoittanut Sitra. Tämä väliraportti on kirjoitettu syksyllä 2002.

Tutkimushankkeen toteuttajina ovat Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen tutkijat Jukka Oksa ja Jarno Turunen. Tämän raportin kirjoittamisesta on vastannut Jarno Turunen. Jukka Oksa on osallistunut työn suunnitteluun ja kommentoinut raportin käsikirjoitusta³.

Tutkittavat kehittämishankkeet ja niissä mukana olevat kunnat ovat seuraavat:

Pohjois-Karjalassa *Oppiva Vaara-Karjala* ja sen jatkohankkeet

(Nurmes, Juuka, Valtimo, Lieksa, Ilomantsi, Tuupovaara) ja

Oppiva

(Kesälahti, Kitee, Rääkkylä, Tohmajärvi, Värtsilä, Outokumpu, Polvijärvi),

Etelä-Savossa *PiiSavo*

(Haukivuori, Jäppilä, Kangasniemi, Pieksämäki, Pieksämäen mlk, Virtasalmi) ja

Kainuussa *Kainuun Osku*

(Hyrnsalmi, Kuhmo, Paltamo, Ristijärvi, Suomussalmi).

Mukana näissä hankkeissa on yhteensä 24 kuntaa.

Tämän raportin tavoitteena on:

1. hahmottaa itäsuomalaisten kansalaisverkkohankkeiden (*Oppiva*, *PiiSavo* ja *Kainuun Osku*) toimintamallien syntyä,
2. tarkastella eri alueiden toimintamallien eroja ja samankaltaisuuksia ja
3. verrata näiden kolmen hankkeen kokemuksia aiemmin toteutetuissa Ylä- ja Vaara-Karjalan hankkeissa saatuihin kokemuksiin.

Tutkimus perustuu seuraaviin aineistoihin:

- 1) haastattelut ja keskustelut (projektien johto, työntekijät, osalliset),
- 2) havainnointi (osallistuminen ohjausryhmien kokouksiin, vierailut projektin tilaisuuksissa, havainnot kansalaisverkosta, projektin toiminnan seuraaminen),
- 3) hankkeissa tuotettu materiaali (projektisuunnitelmat, väliraportit, ohjausryhmän pöytäkirjat, käyttäjäseuranta, kansalaisverkon seurantalastot, aineistot hankkeiden kansalaisverkoissa ja internet-sivuilla, hankkeista laaditut arviointiraportit ja tutkimukset).

¹ Oksa, Jukka & Jarno Turunen (2000). Paikallinen kansalaisverkko – Oppivan Ylä-Karjalan arviointitutkimus. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita N:o 5/2000, Joensuu.

² Oksa, Jukka & Jarno Turunen (2002). Oppivan Vaara-Karjalan arviointitutkimus. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja N:o 1/2002, Joensuu.

³ Ensimmäistä luonnosta väliraportista on kommentoinut myös Oulun yliopiston Kajaanin kehittämiskeskuksen RESTRIM-hankkeen tutkija Esko Lehto.

Raportti perustuu pääasiassa kunkin hankkeen avaintoimijoiden haastatteluihin ja osallistuvaan havainnointiin. Haastatteluja on tehty yhteensä 30 kappaletta (Kainuun Osku 12, PiiSavo 10 ja Oppiva 8). Tutkijat ovat olleet mukana PiiSavon ja Kainuun Oskun hankkeiden ohjausryhmän kokouksissa ja vierailleet projektien järjestämässä tilaisuuksissa.

Hankkeiden toimijat ovat varsin avoimesti kertoneet hankkeen onnistumisista ja ongelmakohtista. Ongelmakohdat on nostettu rohkeasti esiin, sillä ne paljastavat joitakin hankkeiden keskeisiä opetuksia ja kertovat Ylä-Karjalan mallin siirrettävyyden haasteista. Tavoitteena on kuvata ja tulkita mahdollisimman realistisesti hankkeiden alkutaivalta.

Joistakin varsin kriittisistäkin havainnoista huolimatta on hyvä muistaa, että hankkeet ovat arvokkaita ja niiden yhteiskunnallinen merkitys on suuri. Hankkeissa etsitään uusia paikallisia ratkaisuja esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisemiseen tietoyhteiskunnassa. Tällaisissa kokeiluissa törmätään usein suuriinkin ongelmiin ja tutkimuksen tavoitteena onkin tuoda esiin näitä ongelmakohtia ja edistää hankkeiden kehittymistä.

Raportissa kuvataan itäsuomalaisten hankkeiden syntyä ja toteutusta. Raportin kirjoitusvaiheessa syksyllä 2002 hankkeet ovat hieman yli puolivälissä ja toiminta täydessä vauhdissa. Väliraportti koostuu seuraavista osista: Aluksi tarkastellaan hankkeiden lähtökohtia ja ominaispiirteitä (luku 2). Seuraavassa luvussa tarkastellaan hankkeiden toteutusta ja suhdetta kuntiin (luku 3). Johtopäätösluvussa (luku 4) pohditaan hankkeen toimintamallin siirrettävyyttä ja jatkuvuutta. Siihen on myös koottu keskeisimmät tähänastiset havainnot hankkeista. Koska tutkimushankkeen yhtenä tavoitteena on tarkastella myös sitä, mitä Vaara-Karjalassa tapahtuu projektivaiheen jälkeen, on liitteessä 1 kuvattu tiiviisti tilannetta Vaara-Karjalassa vuonna 2002.

2. Kansalaisverkkohankkeiden lähtökohdat ja ominaispiirteet

2.1. Itäsuomalaisten hankkeiden toiminta-alueet

Taulukko 1. Perustietoja hankkeiden toiminta-alueista.

	Kainuun Osku	PiiSavo	Oppiva
toiminta-alue	kuntia kahdesta seutukunnasta	Pieksämäen seutu + Kangasniemi	Keski-Karjalan ja Outokummun seudut
maakunta	Kainuu	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala
maa-pinta-ala km ²	13 281	3 041	3 761
väestö 31.12. 2000	31 872	31 197	35 897
väestö / maa-km ²	2,4	10,3	9,5
väestön ikärakenne %			
0-14 v	16,1	16,2	16,9
15-64 v	64,4	63,5	63,5
yli 65 v	19,5	20,3	19,6
työttömyysaste % 12 / 02 (työministeriö)	26,0	18,5	19,6
toiminta-alueen erityispiirteet	- alueena laajin - harvimminkin asuttu - korkein työttömyys - väestön väheneminen nopeinta - vähän kuntien välistä yhteistyötä	- yhtenäisin toiminta-alue - vanhusväestön osuus korkein - väestön väheneminen hitainta	- kaksi erillistä seutukuntaa - ei toiminnallinen alue - eniten lapsia ja nuoria

Lähde: Tilastokeskus, Altika-tietokanta.

Kainuun Oskun toiminta-alueena on viisi kuntaa Kainuun maakunnassa. Alueen kunnista Paltamo ja Ristijärvi kuuluvat Kajaanin seutukuntaan sekä Hyrynsalmi, Kuhmo ja Suomussalmi Kehys-Kainuuseen. Näistä kunnista Kuhmo on ainoa kaupunki. Alue kuuluu niin Kainuun TE-keskuksen, sairaanhoitopiirin kuin ympäristökeskuksenkin toimialueeseen.

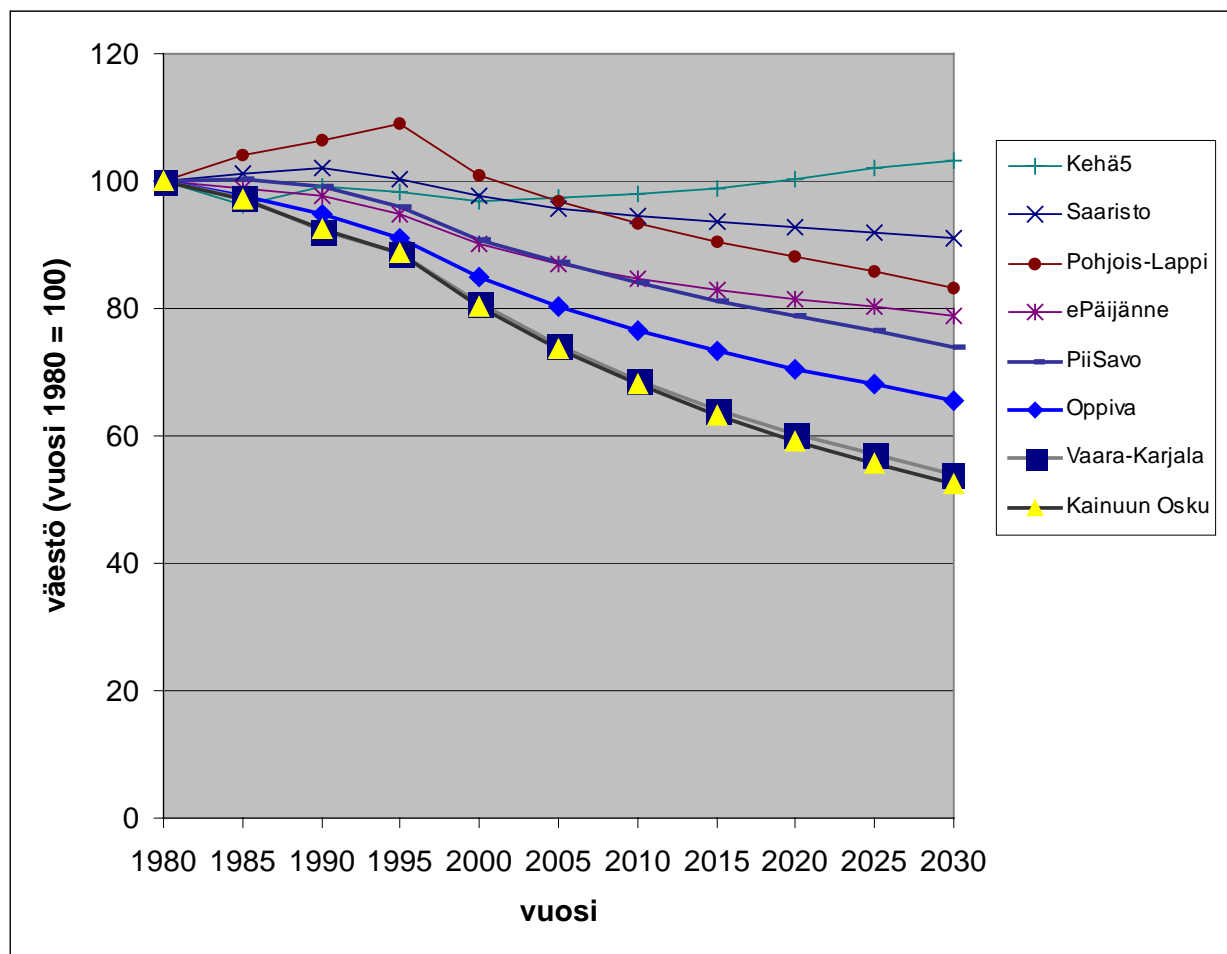
PiiSavon toiminta-alueena on Pieksämäen seutu Etelä-Savossa. Lisäksi mukana on Kangasniemen kunta, joka on osa Mikkelin seutukuntaa. Pieksämäki on seudun keskus ja ainut kaupunki. Toiminta-alue kuuluu Etelä-Savon sairaanhoitopiirin, TE-keskuksen ja ympäristökeskuksen toimialueeseen.

Oppiva toimii seitsemässä pohjoiskarjalaisessa kunnassa. Alue muodostuu Keski-Karjalan ja Outokummun seuduista, joiden keskuskaupunkeina ovat Kitee ja Outokumpu. Seuduilla ei ole yhteistä rajaa. Alue kuuluu Pohjois-Karjalan TE-keskuksen ja ympäristökeskuksen toiminta-alueeseen. Kesälahtea lukuun ottamatta muut kunnat ovat myös maakunnallisessa sairaanhoitopiirissä. Kesälahti hankkii nämä palvelut Itä-Savon sairaanhoitopiiriltä.

Kaikki kolme aluetta kamppailevat muuttotappioalueille tyypillisten ongelmien parissa. Ne ovat keskimääräistä harvemmin asuttuja ja elinkeinorakenteeltaan maa- ja metsätalousvaltaisempia. Ne eivät sijaitse maakuntakeskusten välittömässä läheisyydessä. Vanhusten osuus väestöstä on keskimääräistä suurempi ja korkeasteen koulutuksen suorittaneiden osuus keskimääräistä pienempi. Kuolleisuus on syntyvyyttä korkeampi ja muuttoliike negatiivinen. Myös työttömyysaste ja huoltosuhte ovat maan keskiarvoa korkeammat. (Tilastokeskus, Altika-tietokanta)

Väestökehitys

Hankkeiden toiminta-alueet ovat kärsineet muuttotappiosta viime vuosina. Seuraavassa alueiden väestökehitystä verrataan muiden kansalaisverkkojen toiminta-alueisiin. Tarkasteltaessa väestön määrän suhteellista muutosta vuosien 1980-2000 välisenä aikana ja tilastokeskuksen väestöennustetta vuoteen 2030 huomataan, että kansalaisverkkojen toiminta-alueiden väestökehityksessä on ollut merkittäviä eroja (Kuvio 2). Negatiivisinta kehitys on ollut Vaara-Karjalassa ja Kainuun Oskun alueen kunnissa, missä 20 vuodessa väestö on vähentynyt viidenneksen. Näiden kahden alueen väestökehitys on myös hämmästyttävän yhdenmukainen. Jos väestöennuste toteutuu, menettävät nämä alueet puolessa vuosisadassa peräti puolet asukkaistaan.

Kuvio 2. Väestö kansalaisverkkohankkeiden toiminta-alueilla 1980-2000 ja väestöennuste vuoteen 2030.

PiiSavon ja Oppivan toiminta-alueet sijoittuvat Vaara-Karjalan ja Kainuun jälkeen heikoimpaan päähän vertailualueiden joukossa. Väestökehityksellä mitaten itäsuomalaisten kansalaisverkkohankkeiden lähtökohdat ja alueiden tulevaisuudennäkymät ovatkin kaikkein vaikeimmat.

Pohjois-Lappi eroaa muista alueista siinä, että väestökehitys on ollut vuoteen 1995 saakka positiivista, mutta kääntynyt sitten jyrkkään laskuun. Huolestuttavinta väestökehityksessä on, että monilla alueilla viimeisen viiden vuoden aikana väestön väheneminen on voimistunut.

Toiminta-alueiden erot

Itäsuomalaisten hankkeiden toiminta-alueilla on myös keskinäisiä eroja. Kainuu erottuu muista pinta-alaltaan erittäin laajana ja harvaan asuttuna alueena. Asutus on tiheintä Pieksämäen, Kiteen ja Outokummun kaupungeissa. Vaikka työttömyys on valtakunnallisesti verrattuna kaikilla alueilla korkea, erottuu Kainuun Oskun alue selvästi muista alueista. Alueella yli joka neljäs työvoimasta oli työttömänä vuoden 2000 lopussa.

Huoltosuhte on heikoin Hyrynsalmella ja Suomussalmella (2,4). Näissä kunnissa on neljää työllistä kohti lähes kymmenen ihmistä, jotka ovat työvoiman ulkopuolella tai työttömänä. Tilanne on paras Kiteellä ja Pieksämäellä, joissa riittää kuusi työllistä kymmentä muuta ihmistä kohti (huoltosuhte 1,7).

Ikärakenteeltaan alueet eivät poikkea merkittävästi toisistaan. Kaikilla alueilla on kuitenkin nuoria ja työikäisiä vähemmän ja vastaavasti kääntöpuolena yli 65-vuotiaita enemmän kuin maassa keskimäärin. Vanhusväestön osuus on suurin PiiSavon, työikäisten Kainuun Oskun ja lasten ja nuorten osuus Oppivan toiminta-alueella. Erot ovat varsin pieniä.

Korkea-asteen koulutuksen suorittaneita on suhteellisesti eniten Pieksämäellä ja sen ympäryskunnissa Pieksämäen maalaiskunnassa ja Jäppilässä. Korkeimmin koulutettua väkeä asuu alueiden suuremmissa keskuksissa Kuhmossa, Kiteellä, Outokummussa ja Pieksämäellä. Korkea-asteen koulutuksen hankkineiden osuus on pienin Värtsilässä ja Rääkkylässä.

Elinkeinorakenteeltaan palveluvaltaisimpia ovat Pieksämäki (70,2 %), Kuhmo ja Suomussalmi (noin 60 %), myös muissa Kainuun Oskun kunnissa palvelusektorin osuus on suuri. Outokumpu on teollisuusvaltaisin (32,1 % teollisuudessa). Maa- ja metsätaloudessa työskentelee reilusti yli neljäsosa Rääkkylässä, Polvijärvellä ja Värtsilässä sekä Haukivuorella, Jäppilässä ja Virtasalmella.

Havaintoja

Tilastojen valossa voidaan todeta, että Kainuussa monet ongelmat näkyvät vahvempina kuin muilla alueilla. Tässä mielessä hankkeiden lähtökohdat ovat kaikkein haasteellisimmat Kainuussa. Ongelmia on myös Pieksämäen seudulla ja Oppiva-hankkeen toiminta-alueella, mutta ne ovat selvästi pienempiä. Alueiden sisällä keskuskaupungeissa, erityisesti Kiteellä ja Pieksämäellä ovat pienempiä paikkakuntia paremmat lähtökohdat.

Poliittiset voimasuhteet

Kunnanvaltuustoissa Suomen Keskusta on selvästi suurin puolue. Vuoden 2000 kunnallisvaaleissa Keskusta sai eniten valtuustopaikkoja kaikissa PiiSavon, Kainuun Oskun ja Oppivan toiminta-alueen kunnissa kahta perinteistä teollisuuspaikkakuntaa lukuunottamatta. Pieksämäellä SDP:llä on eniten valtuutettuja, Outokummussa SDP:llä ja Keskustalla on yhtä paljon valtuustopaikkoja. Keskustan vahvaa kannatusta toiminta-alueiden 18 kunnassa kuvaa hyvin se, että puolueella on valtuustoissa enemmistö lukuunottamatta Outokumpua, Pieksämäkeä, Kiteetä ja Tohmajärveä. Esimerkiksi Kainuun Oskun toiminta-alueen jokaisessa kunnassa Keskustalla on enemmistö valtuustopaikoista.

2.2. Alueiden tietoyhteiskuntahistoria

	Kainuun Osku	PiiSavo	Oppiva
maakunnallinen tietoyhteiskuntastrategia	on	ei	on
aikaisempia tietoyhteiskuntahankkeita	useita	vähän	useita

Kainuussa maaseudun varhaisia tietoyhteiskuntakokeiluja ovat olleet tietotupa- ja etätyöhankkeet. Kainuun etätyön kehittämisen lähtökohtia tarkastelleen Heimo Keräsen (1998) mukaan tietotuvat olivat ensimmäinen yritys aktivoida etätyön kehittämistä Kainuussa. Valtakunnallisen Tietotupa- ja etätyöprojektin yhteyteen rakennettiin vuonna 1990 myös kainuulainen tietotupaprojekti, jota veti Kainuun liitto. Projektissa oli mukana kolme kylää: Sotkamon Juurikkalahti, Kuhmon Lentiira ja Paltamon Mieslahti. Näissä kylissä postitoimipaikoista varustettiin tietotupia, maaseudun tietoyhteiskunnan solmuja. Yhtenä tavoitteena oli tietotupien toimiminen etätyön tuki- ja välityspisteinä. Käytännössä tulokset jäivät Keräsen mukaan laihoiksi, kun 1990-luvun lama ajoi tietotuvat kuntien syliin – ja vähitellen alas. (Keränen 1998, 48)

Kainuun liiton Telematiikan tukiprojektin myötä Kainuussa valmistui maakunnallinen tietoyhteiskuntastrategia vuosille 1999-2002. Strategia on hyväksytty maakuntahallituksessa 1999. Viime aikoina maakunnallista tietoyhteiskuntakehitystä on ajanut maakunnan liiton eKainuu-hanke. Kainuussa on myös kehitelty maakunnallista alueverkkoa. Aiemmistä tietoyhteiskuntahankkeista voidaan mainita maaseudun kylien kehittämiseen suunnattu Matve-hanke.

Pohjois-Karjalan ja Kainuun tietoyhteiskuntahistoria on hyvin samanlainen. Pohjois-Karjalassa on toteutettu runsaasti erilaisia tietoyhteiskuntahankkeita. Esimerkiksi maamme ensimmäisten tietotupien joukkoon kuuluvat Ruvaslahden (Polvijärvi) ja Jakokosken (Kontiolahti) tietotuvat perustettiin jo vuonna 1986. Maakunnan aluekehitysohjelmassa (POKAT 2006) tietoyhteiskunta nostettiin yhdeksi kolmesta painopistealueesta 1998. Seuraavana vuonna Pohjois-Karjalan liiton EU:n RISI-ohjelmaan kuuluva tietoyhteiskuntahanke NOKIS laati maakunnallisen tietoyhteiskuntastrategian ”Talkoilla tietoyhteiskuntaan”. Kansalaislähtöisyys oli keskeinen osa tätä strategiaa.

Pieksämäen seudulla tietoyhteiskuntaan liittyvä aiempi hankehistoria on ohuempi eikä maakuntatasolla Etelä-Savossa ole panostettu tietoyhteiskuntakehitykseen yhtä vahvasti kuin Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa. Pieksämäen seudulla käynnistyneistä hankkeista voidaan mainita Haukivuoren kunnan langattomia internet-yhteyksiä tarjoava Radionet-hanke.

2.3. Hankkeiden synty

Kainuun Osku

Kainuun Osku -hankkeen taustalla keskeisiä henkilöitä ovat olleet Paltamon kunnanjohtaja, Kuhmon kaupungin kirjastotoimenjohtaja ja Kainuun liiton eKainuu-hankkeen projektipäällikkö. Kuhmossa oltiin tietoisia naapurikaupungissa Nurmeksessa toimineesta Oppiva Ylä-Karjala –hankkeesta. Kuhmon kaupungin sivistyspalvelujen johtoryhmä ja lautakunta olivat käyneet tutustumassa hankkeeseen Nurmeksessa, jossa hanketta olivat esitelleet projektipäällikkö ja Nurmeksien oppimiskeskuksen rehtori.

Ylä-Karjalan hanketta seurattiin Kainuussa ja tulokset näyttivät hyviltä. Ylä-Karjalan hankkeen projektipäällikön kanssa käydyissä keskusteluissa oli yhteisesti todettu, että tilausta vastaavanlaiselle hankkeelle olisi Kainuussakin. Vaikka maakunnassa oli ollut paljon erilaisia tietoyhteiskuntahankkeita jo aiemmin, aivan samantyyppistä kansalaisten perusvalmiuksien kehittämishanketta ei ole ollut. Malli vaikutti Kainuun kannalta mielenkiintoiselta.

Sitran hakiessa pilottialueita Kainuussa kartoitettiin, mitkä kunnat olisivat halukkaita mukaan. Kun halukkuutta ilmeni useammasta kunnasta kuin oli mahdollista ottaa mukaan, mietittiin, missä hanke olisi järkevintä toteuttaa ja tarve olisi suurin. Toisaalta tiedettiin, että Sitra halusi mukaan noin 30 000 asukkaan alueen. Paltamo haluttiin mukaan, koska siellä oli tehty taustatyötä ja se oli myös vetänyt aiemmin tietoyhteiskuntaan liittyviä hankkeita. Kainuun liiton ja Sitran väliset neuvottelut vaikuttivat tehtyyn aluerajaukseen.

Hankkeen valmistelutyö tehtiin Kainuun liiton eKainuu-hankkeessa. Suunnitelman laadinnassa tuli kiire. Hankesuunnitelma kirjoitettiin maakuntaliitossa ja Paltamon kunnanjohtaja valmisteli asiaa kuntien suuntaan. Yhtään suurempaa yhteistä suunnittelupalaveria ei ehditty pitää, vaan suunnitelmasta pyydettiin kommentteja sähköpostilla. Hallinnoijaksi ajateltiin joko jotakin alueen kuntaa tai, jos kukaan niistä ei ryhtyisi tehtävään, niin siinä tapauksessa Kainuun liittoa. Hankkeen vetovastuun otti Paltamon kunta, joka oli jo aiemmin hallinnoinut Kainuun kuntien alueverkkohanketta. Sitran johtoryhmä hyväksyi rahoituksen kesäkuun alussa 2001.

Opetukset

Jälkikäteen katsottuna kuntien sitoutumiseen hankkeeseen olisi kannattanut kiinnittää enemmän huomiota jo suunnitteluvaiheessa. Voi olla, että kireä aikataulu osaltaan pakotti toimimaan näin. Joidenkin kuntien heikompaa sitoutumista ei ehkä vielä huomattu suunnitteluvaiheessa, eikä sitoutumisen merkitystä silloin oivallettu.

PiiSavo

PiiSavon synty liittyy Iso Inke –projektiin. Itä-Suomen sosiaalisten innovaatioiden keskuksen eli Iso Inken tehtävänä on kehittää uusia toimintamalleja sosiaali- ja terveystoimen palveluverkoston. Hankkeen päärahoittaja on Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra ja sitä hallinnoi Diakonia-ammattikorkeakoulun (DIAK) Pieksämäen yksikkö. PiiSavo -hankkeen syntymisen kannalta Iso Inkeellä on ollut ratkaiseva merkitys. Ensinnäkin Iso Inken kautta alueella oli yhteys Sitraan ja sitä kautta kuultiin myös Ylä-Karjalan mallista. Toiseksi Sitra oli kiinnostunut hankkeiden tiiviin yhteistyön kautta avautuvista uusista kokeiluista sosiaalipuolella. Iso Inke –hankkeen esiselvitysvaihe tehtiin keväällä 2000, jolloin hankkeesta neuvoteltiin kuntien, hoivayrittäjien ja muiden keskeisten tahojen kanssa. Samoihin aikoihin kuultiin Ylä-Karjalassa toteutetusta paikallisesta tietoyhteiskuntahankkeesta. Ylä-Karjalasta käytiin esittelemässä hanketta Iso Inken toimijoille. Iso Inke käynnistyi vuoden 2001 alussa.

PiiSavon hanketta suunniteltaessa kartoitettiin, millainen hanke voisi olla seutukunnalla, etsittiin hankkeen muotoja ja malleja, joilla sitä vietäisiin eteenpäin. Hankesuunnitelman kirjoitti ja kokosi pieksämäkeläinen multimediayrittäjä. Toinen keskeinen henkilö suunnittelussa oli Iso Inken projektijohtaja. Jo alkuvaiheessa mietittiin PiiSavon ja Iso Inken yhteistyötä. Myöhemmässä vaiheessa suunnitteluun tuli mukaan myös kuntien atk-vastaavia ja diakonia-ammattikorkeakoulun atk-suunnittelija, josta tuli myöhemmin hankkeen ensimmäinen vetäjä.

Ensimmäinen versio hankesuunnitelmasta tehtiin syksyllä 2000. Hankesuunnitelman kokosi suunnitteluryhmä, jossa oli edustus kunnista, työvoimatoimistosta, Iso Inkestä, yrittäjistä ja Pieksämäen seudun liitosta. Sitra valitsi Pieksämäen seutukunnan yhdeksi Oppivat Seutukunnat –alueeksi helmikuussa 2001. Suunnitelman ytimen muodosti kaksi erillistä kärkeä: kansalaisverkko ja seutuverkko (seutuportaali). Koska Sitra oli ennen kaikkea kiinnostunut kansalaisverkosta, jouduttiin rahoittajan kanssa neuvottelemaan hankkeen sisällöstä. Sitran suuntaan neuvotteluja kävivät hankesuunnitelman kirjoittaja ja Iso Inken projektijohtaja. Suunnitelmaa tarkennettiin keväällä 2001. Hankkeen hallinnoijaksi valittiin diakonia-ammattikorkeakoulun paikallinen yksikkö, koska sillä oli alueen vahvin hankeosaaminen ja hanketta ajateltiin aisapariksi Iso Inken kanssa.

Sitran myönteisen rahoituspäätöksen taustalla oli ilmeisesti kaksi syytä: ensinnäkin Pieksämäen seudun negatiivinen kehitys (syrjäytymisvaarassa oleva alue tietoyhteiskunnassa) ja toisaalta alueen vahva sosiaalipuolen osaaminen.

Hankesuunnitelma käsiteltiin toukokuussa 2001 Pieksämäen seudun liiton yhteistyöryhmässä, jonka muodostavat seudun kuuden kunnan kunnanjohtajat. Tästä ryhmästä muodostui runko myös tulevalle hankkeen ohjausryhmälle.

Opetukset

PiiSavon suunnitteluprosessista voi nostaa muutaman tärkeän havainnon. Positiivista suunnitteluprosessissa oli, että sitä tehtiin laajalla rintamalla ja mukana suunnittelussa oli varsin kattavasti alueen eri tahojen edustus. Toinen havainto on se, että alueen keskeiset tahot olivat kiinnostuneita seutuverkosta tai -portaalista, Sitra puolestaan kansalaisverkosta. Tähän havaintoon palataan myöhemmin arvioitaessa hankkeen toteutusta. Koska suunnitelmaan sisällytettiin sekä seutuverkko että kansalaisverkko,

niin projektin tehtäväkenttä laajeni huomattavasti. Tästä herää vääjäämättä kysymys, onko molempien verkkojen menestyksellinen rakentaminen realistista kahdessa vuodessa.

Oppiva

Oppivan Ylä-Karjalan positiivisten kokemusten kannustamana Pohjois-Karjalassa on ollut kiinnostusta saada koko maakunta kansalaisverkon piiriin. Aktiivisimmin tätä tavoitetta ovat vieneet eteenpäin Pohjois-Karjalan liitossa toiminut maakunnallinen tietoyhteiskuntahanke Nokis, Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä ja Ylä-Karjalan hankkeen toteuttajat.

Joensuun seutu haki ensin hankkeelle rahoitusta Sitran Osku-ohjelmasta ja asiaa tunnusteltiin myös Keski-Karjalan osalta. Sitra ei kuitenkaan lähtenyt rahoittamaan uutta hanketta Pohjois-Karjalassa, koska Sitra oli ollut jo mukana rahoittamassa Ylä- ja Vaara-Karjalan hankkeita. Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän ja Pohjois-Karjalan liiton Nokis-hankkeen edustajat neuvottelivat mahdollisesta EU-rahoituksesta Pohjois-Karjalan TE-keskuksen maaseutuosaston kanssa. Koska sen hallinnoiman EMOTR:in (Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto) kautta ei voida rahoittaa kaupunkialueita, jäi Joensuu ympäristökuntineen hankkeen ulkopuolelle.

Hankesuunnitelma kirjoitettiin Glocal Oy:ssä Nurmeksessa. Suunnittelussa olivat mukana myös koulutuskuntayhtymän suunnittelujohtaja ja Nokis-hankkeen projektijohtaja, joka siirtyi myöhemmin hankkeen ensimmäiseksi vetäjäksi. Alun perin hanketta ajateltiin pelkästään Keski-Karjalaan, mutta myös Outokumpu ja Polvijärvi halusivat mukaan.

Rahoitusneuvotteluissa TE-keskuksen maaseutuosasto halusi maatalojen tietotekniikkaosaamista edistävän MTO2-hankkeen ja Oppivan tiiviiseen yhteistyöhön. MTO2-hankkeen ajateltiin käyttävän kansalaisverkkoa toimintaympäristönään ja hankkeen tilaneuvojen suunniteltiin asentavan kansalaisverkko-ohjelman ja neuvovan verkon käyttöä maataloilla.

Oppiva-hanke käynnistyi toukokuussa 2001. Hanketta suunniteltiin aluksi suoraan Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän alaisuuteen, mutta hallinnointi siirtyi sittemmin sen alaiselle ammatillisen aikuiskoulutuskeskuksen yksikölle.

Opetukset

Suunnitteluvaiheessa olisi kannattanut olla hyvissä ajoin yhteydessä kuntiin, jotta ne olisivat voineet ottaa hankkeen huomioon seuraavan vuoden budjettia laatiessaan. Etenkin pienissä kunnissa tämä budjetointiongelma nousi esiin.

Havaintoja suunnitelmien laatimisesta

Kaikissa kolmessa hankkeessa suunnitelman laadinnassa on käytetty vahvaa asiantuntemusta: Oppivassa on hyödynnetty Oppivasta Ylä-Karjalasta saatuja kokemuksia, Kainuun Oskussa Kainuun liiton tietoyhteiskuntaosaamista ja Pieksämäen seudulla paikallisen alan yrittäjän asiantuntemusta. Suunnitelmien kirjoittajien omat painotukset näkyvät myös itse suunnitelmassa. Esimerkiksi PiiSavon

suunnitelmassa nousee esille seutuportaali, jota myöhemmin suunnitteli ja toteutti suunnitelman laatijan yritys.

Keskeisten toimijoiden mukaan saaminen jo hankkeen suunnitteluvaiheeseen voi helpottaa hankkeen varsinaista toteutusta. Avaintoimijoiden näkemysten huomioinnilla varhaisessa vaiheessa voidaan välttyä ikäviltä yllätyksiltä myöhemmin. Usein on kuitenkin niin, että hankkeet suunnitellaan varsin nopeassa aikataulussa.

Projektisuunnitelman tärkeimpänä tavoitteena pidetään usein rahoituksen saamista hankkeelle ja suunnitelmat on luonnollisesti kirjoitettu sitä silmälläpitäen, että rahoittaja hyväksyisi hakemuksen. Mahdollinen rahoitus houkuttelee ja osin pakottaa esittelemään hankkeen rahoittajalle sopivassa valossa. Ongelmia voi syntyä silloin, kun paikalliset intressit eivät täysin täsmää rahoittajan odotusten kanssa. Kaikissa kolmessa hankkeessa saatavilla oleva rahoitus ja rahoittajan toiveet ovat vaikuttaneet hankkeen sisältöön.

Projektisuunnitelmalla on rahoituksen saamisen ohella myös muita tehtäviä. Toteutusvaiheessa sitä voidaan käyttää apuna työnjohdossa ja projektin ohjauksessa, seurannassa ja arvioinnissa. Suunnitelma voi toimia myös historiatietona esimerkiksi uusia hankkeita suunniteltaessa.

2.4. Suunnitelmissa ilmaistut tavoitteet

Kainuun Oskun projektisuunnitelman mukaan hankkeen tärkein tavoite on saada syrjäseuduilla ja kasvukeskusten ulkopuolella elävät ihmiset tasa-arvoisempaan asemaan palveluiden saavutettavuuden näkökulmasta ja toisaalta kohottaa alueilla tietoyhteiskuntalukutaitoa. Tavoitteena on tuoda tietoyhteiskunta lähemmäksi kaikkia alueen asukkaita. Erityisesti tavoitellaan ryhmiä, jotka ovat vaikeimmin mukaan saatavissa tietoyhteiskuntakehitykseen: vanhempaa väestöä, eläkeläisiä ja pahiten syrjäytymässä olevia henkilöitä. Kainuun Oskun tavoiteasettelussa ovat keskeisenä kohteena syrjäytymisvaarassa olevat ryhmät.

PiiSavon päätavoitteena on projektisuunnitelman mukaan ”vahvistaa ihmisten osallisuutta yhteiskunnassa. Tämä tarkoittaa samalla tavoitetta ehkäistä syrjäytymistä niin inhimillisellä kuin alueellisellakin tasolla.” Toisena päätavoitteena on yhdistää hyvinvointipalveluja ja niitä tuottavaa yritystoimintaa kehittävän Iso Inke –hankkeen sisällöt ja toiminnot Osku-projektin toimintoihin.

PiiSavon hankkeen tavoitteet ovat kolmesta hankkeesta kaikkein laajimmat ja yksityiskohtaisimmat. Näistä tavoitteista voidaan mainita esimerkiksi kuntalaisten palvelujen parantaminen, kuntien viranomaisten yhteistyön lisääminen, yritysten elinkeinojen kehittäminen, etäopetuksen ja etätöiden edistäminen sekä yhteisöjen, seurojen ja järjestöjen tiedottaminen ja sisällöntuotanto. Tavoitteet on rakennettu niin laajoiksi, että lähes kaikki tietoyhteiskuntaan liittyvä kehittämistoiminta kuuluu tavoitteiden alle ja lähes jokainen osa-alue voisi olla oma projektinsa. Tavoitteita olisikin kannattanut tarkentaa ja keskittyä enemmän joihinkin tiettyihin asioihin. Tämä olisi helpottanut projektin suuntaamista toteutusvaiheessa.

Oppivan tavoitteet perustuvat Kainuun Oskun tavoin hyvin vahvasti Ylä-Karjalan mallin toteuttamiseen. Painotuseroina Oppivan tavoitteista voidaan mainita kansalaisverkon ohella myös internetin ja tietokoneen käytön kouluttaminen, kansalaisverkon sähköisen kaupankäynnin mallin luominen ja yleisemmällä tasolla tiedon vieminen hankkeesta muille alueille Eurooppaan.

2.5. Hankkeiden yhteiset ja erityispiirteet

Tiivistelmä hankkeiden yhteisistä piirteistä

- asukasmäärältään varsin saman kokoisia alueita
- negatiivinen kehitys viime aikoina
- käynnistymisajankohta
- hankkeiden budjetit samaa kokoluokkaa
- toteutus perustuu Ylä-Karjalan malliin
- verkon hallinnointi Nurmeksessa
- projektiyhteistyö muiden hankkeiden kanssa

Kaikilla kolmella hankkeella on monia yhteisiä lähtökohtia. Asukasmäärältään alueet ovat hyvin samankokoisia, kaikilla alueilla on hieman yli 30000 asukasta. Hankkeet ovat käynnistyneet suunnilleen samoihin aikoihin kevään tai kesän 2001 aikana. Kaikki hankkeet on suunniteltu myös alun perin kaksivuotiseksi, vaikkakin toiminnalle on myöhemmin haettu jatkoaikaa. Toiminta perustuu Ylä-Karjalan malliin, kansalaisverkon ja kioskipisteiden perustamiseen sekä kouluttajien työvoimakoulutukseen. Nämä työvoimakoulutuksen käyneet henkilöt puolestaan opastavat tavallisia ihmisiä verkkojen käyttöön. Kaikille hankkeille on myös ominaista projektiyhteistyö muiden hankkeiden kanssa. Verkon hallinnointi on annettu Nurmeksessa sijaitsevan Glocal Oy:n tehtäväksi. Yritys on antanut kansalaisverkon käyttämään FirstClass-ohjelmaan liittyvää konsultointia ja koulutusta Pieksämäen seudun ja Kainuun hankkeille.

Onko hankkeiden lähtökohdissa nähtävissä eroja? **Kainuun Osku** sai valmisteluvaiheessa merkittävää tukea maakunnan liiton eKainuu-hankkeelta. Hanketta suunniteltiin ja lähdettiin toteuttamaan varsin kuntavetoisesti. Hankkeen suunnitteluvaiheessa mukana oli ainoastaan kuntien ja maakuntaliiton ihmisiä, Paltamon kunta valittiin hallinnoijaksi ja ohjausryhmä muodostettiin lähinnä kuntien johdosta ja atk-ihmisistä. Muihin hankkeisiin verrattuna koulutusorganisaatioiden rooli on ollut selvästi pienempi.

Siinä missä Ylä-Karjalan hankkeessa järjestettiin puolen vuoden työllisyyskurssi tuleville kouluttajille, jouduttiin Kainuun Oskussa rahoitussyistä lyhentämään koulutusjaksoa neljän kuukauden mittaiseksi.

PiiSavon erityispiirteinä voidaan mainita se, ettei hanke ole saanut käynnistymisvaiheessa samalla tavoin maakunnallista tukea hankkeelle kuin Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa.

PiiSavon erityispiirre on se, että hankkeessa painotetaan kahta kärkeä: seutuportaalia ja kansalaisverkkoa. Toinen erikoisuus on suunniteltu tiivis yhteistyö Iso Inke-hankkeen kanssa. Myös diakonia-ammattikorkeakoulu hankkeen hallinnoijana on erilainen ratkaisu verrattuna muihin Osku-hankkeisiin. Ohjausryhmässä eri tahojen edustus on kattavampi kuin Oppivassa ja Kainuun Oskussa.

Oppiva eroaa monilta lähtökohdiltaan muista kansalaisverkkohankkeista. Rahoitus tuli EU:n rakennerahastosta eikä hankkeella ollut yhteyttä Sitraan eikä sen käynnistämiin Osku-hankkeisiin. Sen sijaan Oppivalla on ollut jo alusta alkaen tiivis vuorovaikutus Oppivan Vaara-Karjalan kanssa ja Ylä-Karjalasta saadut kokemukset olivat tutumpia kuin muilla uusilla kansalaisverkkoeilla. Kansalaisverkko suunniteltiin alusta alkaen rinnakkaiseksi Vaara-Karjalan verkon kanssa. Verkot toimivat samalla palvelimella ja niillä on yhteisiä viestialueita. Ylä-Karjalan toimintatavoista poiketen ilmaisista kotikäynneistä päätettiin luopua jo suunnitteluvaiheessa, sillä niitä pidettiin liian kalliina saatavaan hyötyyn nähden. Uutena asiana Oppivassa haluttiin kehittää sähköistä kauppapaikkaa. Oppivan toiminta-alue on erikoinen, koska se koostuu kahdesta erillisestä seutukunnasta. Toiminnallisesti tämä rahoitussyistä syntynyt ratkaisu ei varmastikaan ole paras mahdollinen.

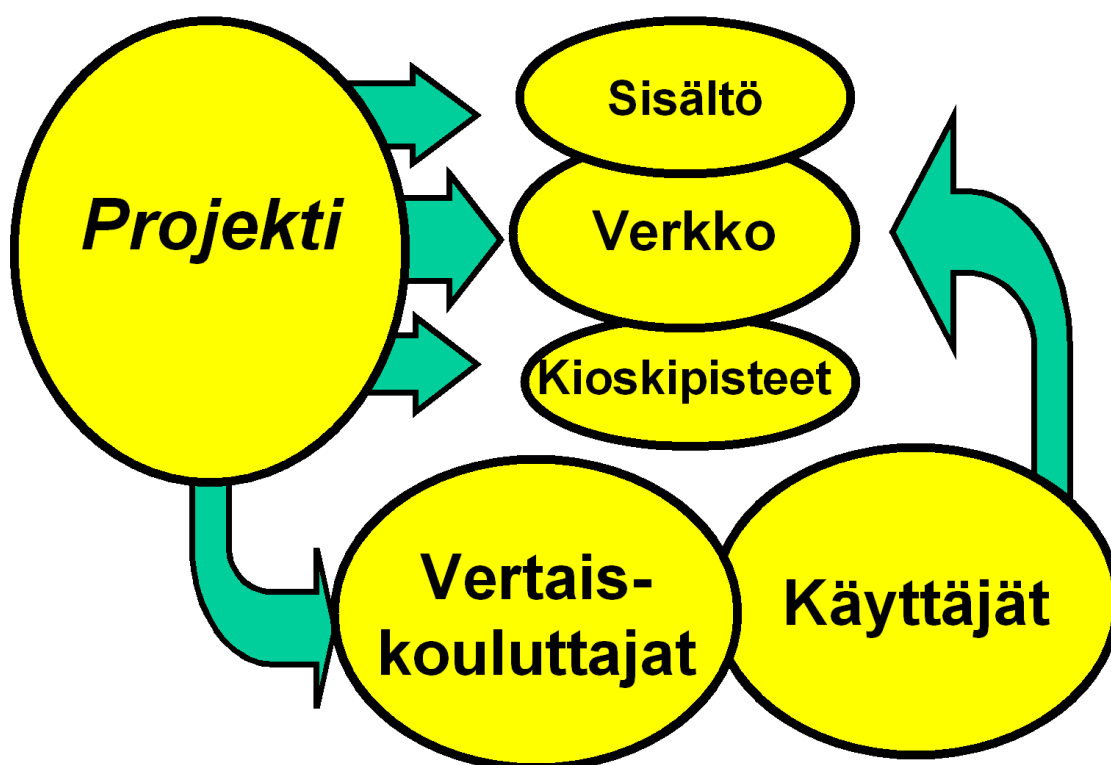
Taulukko 2. Perustietoja hankkeista.

	Kainuun Osku	PiiSavo	Oppiva
vastuuorganisaatio	Paltamon kunta	DIAK	AKK
hankkeen kesto	2 vuotta	2 vuotta	2 vuotta 8 kuukautta
budjetti (mk)	7,8 miljoonaa	7,75 miljoonaa	8,3 miljoonaa
päärahoittaja	SITRA	SITRA	TE-keskus/EMOTR
ohjausryhmä	<ul style="list-style-type: none"> - vahva kuntien edustus - ei edustusta yrityksistä tai koulutusorganisaatioista - miesvoittoinen 	<ul style="list-style-type: none"> - kuntien johto vahvasti edustettuna - monipuolinen 	<ul style="list-style-type: none"> - vahva koulutusorganisaatioiden edustus - kunnilla yhteisedustus - monipuolinen
erityispiirteet lähtökohdissa	<ul style="list-style-type: none"> - tuki eKainuu-hankkeelta - kuntavetoisuus - Paltamon kunta hallinnoijana - koulutusorganisaatiot vähän mukana - yksi 4 kk työllisyyskurssi 	<ul style="list-style-type: none"> - ei maakunnallista tukea hankkeelle - DIAK hallinnoijana - kaksi kärkeä: seutuportaali ja kansalaisverkko - Iso Inke -yhteistyö 	<ul style="list-style-type: none"> - rahoitus (EU) - ei linkkiä Sitraan, Oskuun vuorovaikutus ja läheisyys OVK-hankkeen kanssa - rinnakkainen verkko Vaara-Karjalan kanssa - ei juurikaan kotikäyntejä - sähköinen kauppapaikka

3. Toteutus

3.1. Ylä-Karjalan malli lähtökohtana

Itäsuomalaisten kansalaisverkkohankkeiden lähtökohtana on Ylä-Karjalan toimintamalli. Nurmeksessa, Juuassa ja Valtimolla käynnistyi vuonna 1998 paikallinen tietoyhteiskuntahanke Oppiva Ylä-Karjala. Projektin toimintamalli koostui neljästä tärkeästä toisiaan tukevasta osasta: 1) *Maallikkokoulutuksen malli*, joka on osoittautunut hyvin toimivaksi tavaksi kouluttaa ja opastaa tavallisia ihmisiä tietokoneen ja sähköpostin käyttäjiksi. 2) *Paikallinen tietoverkko (kansalaisverkko)* tarjosi uusille ihmisryhmille ilmaisia tai halpoja käyttöyhteyksiä, helppokäyttöisen sähköpostin ja paikalliset viestialueet, jotka toimivat sekä tiedottamisen kanavana että paikallisena julkisena keskustelufoorumina. 3) *Kioskipisteet* mahdollistavat kaikille ilmaisen pääsyn kansalaisverkkoon ja internetiin. Kioskipisteillä on käytössä tietokone ohjelmineen ja tietoliikenneyhteyksineen. Pisteitä on sijoitettu kouluihin, kirjastoihin, kauppoihin, pankkeihin ja matkailuyrityksiin. Niitä on myös nuorisotiloissa, työttömien taloissa ja vanhusten palvelukeskuksissa. 4) *Käyttäjät* omaksuivat kansalaisverkon laajasti, noin neljäsosa projektin toiminta-alueen asukkaista rekisteröityi käyttäjiksi.

Kuvio 3. Ylä-Karjalan toimintamalli. (Oksa 2002)

Oppivan Ylä-Karjalan yksi keskeisimmistä sosiaalisista innovaatioista oli koulutusjärjestelmä. Puolen vuoden työllisyyskurssilla koulutettiin paikallisista työttömistä verkon ylläpitäjät ja kouluttajat. Näin koulutetut vertais- tai maallikkokouluttajat ovat puolestaan antaneet tietotekniikan perustaitojen ja kansalaisverkon käytön opetusta niin ryhmille kuin yksittäisille ihmisille. Atk-luokissa on järjestetty avoimia koulutuksia, joihin kuka tahansa on voinut tulla opettelemaan verkon käyttöä. Tarvittaessa tilaisuuksia on järjestetty erikoisryhmille, kuten eläkeläisille, koululuokille, yhdistyksille ja työpaikkaryhmille. Henkilökohtaista opastusta on järjestetty työpaikoilla ja hankkeen pystyttämällä kioskipisteillä. Kouluttajat ovat tehneet myös ilmaisia kotikäyntejä, he ovat asentaneet tarvittavan ohjelman kotikoneelle ja samalla opastaneet koneen ja kansalaisverkon käyttöön. Koulutukseen on liittynyt myös käyttäjätuki, ongelmatilanteissa neuvoa on voinut kysyä joko puhelimitse tai lähettämällä sähköpostia tutuille kouluttajille ja verkon ylläpitäjälle. Koulutusmallin vahvuus on ollut siinä, että se on lähtenyt ruohonjuuritasolta ja käyttäjien tarpeesta. Maallikkokouluttajat ovat vasta itsekin oppineet verkon käytön ja he ovat pystyneet hyvin asettumaan käyttäjien lähtötasolle viljelemättä liian teknistä sanastoa. Kouluttajat ovat myös tunteneet paikalliset ihmiset ja olosuhteet.

Ylä-Karjalassa luotiin paikallinen tietoverkko, jota voivat käyttää siihen rekisteröityneet käyttäjät kotoa, työpaikoilta, kouluilta ja hankkeen pystyttämiltä kioskipisteiltä. Avoimet kioskipisteet ovat olleet ahkerassa käytössä. Kansalaisverkon toiminta perustuu paikallisuuteen ja käyttäjien omaan viestintään. Verkon ytimenä on oma sähköposti ja paikalliseen tiedonvaihtoon soveltuvat tiedotus- ja keskustelualueet. Tietojen laittaminen näille alueille on yhtä helppoa kuin sähköpostin lähettäminen. Kunnat, järjestöt, yritykset ja paikalliset asukkaat voivat käyttää verkkoa tiedottamiseen, mutta helppokäyttöisyys tekee mahdolliseksi myös keskustelut. Uusien keskustelualueiden perustaminen on helppoa, koska verkon ylläpito hoituu paikallisesti. Erilaisille ryhmille, kuten yhdistyksille tai koululuokille voidaan perustaa myös oma sisäinen keskustelualue, johon pääsevät vain ryhmän jäsenet.

Kansanläheinen koulutus ja verkon helppokäyttöisyys houkuttelivat runsaasti ihmisiä verkon käyttäjiksi. Kahden vuoden mittaisen projektin aikana verkkoon liittyi yli 5000 käyttäjää, mikä on noin 25 prosenttia alueen asukkaista. Sama Ylä-Karjalan toimintamalli on otettu käyttöön myös kaikissa uusissa itäsuomalaisissa kansalaisverkkohankkeissa.

3.2. Työvoimakoulutus

Taulukko 3. Perustietoja hankkeiden työvoimakoulutuksista.

	Kainuun Osku	PiiSavo	Oppiva
kursseja	yksi	kaksi	kaksi
koulutuspaikka	Suomussalmi	Pieksämäki	Kitee ja Outokumpu
kouluttajat	Edukai (Kajaani) Glocal Oy	Keski-Savon ammattillinen aikuis- koulutuskeskus, Glocal Oy	P-K:n ammatillinen aikuiskoulutus- keskus, Karelian Netfellows Oy
kesto	4 kk	I kurssi 3 kk II kurssi 6 kk	6 kk
työllistäminen	kaikki 20 (6 kk) + 15 (jatkuu)	I kurssi 15 (6 kk) + näistä 6 (1½ kk) II kurssi 8 (jatkuu)	16 (jatkuu)
erityispiirteet	lyhyempi kesto, kaikki työllistettiin	I kurssilla korkea lähtötaso	korkea lähtötaso (A-ajokortti)
opetukset	”kurssilaisten valinnassa pakko onnistua”	”kaikki työntekijät vaihtuivat – aloitettiin alusta”	”riittävän pitkä työllistämisyksikkö, sopivasti kilpailua”

Kainuun Oskun työvoimakoulutuksen kestoja jouduttiin Kainuun TE-keskuksen työvoimaosaston vaatimuksesta ja määrärahojen niukkuudesta johtuen lyhentämään aiotusta kuudesta kuukaudesta neljään kuukauteen.

Kurssin pitopaikaksi suunniteltiin alkuvaiheessa vaihtoehtoisesti joko Suomussalmea tai Kuhmoa. Hakijoista suurin osa valitsi Suomussalmen ensisijaiseksi vaihtoehdoksi, joten koulutus järjestettiin Suomussalmella. Pitkät välimatkat tekivät koulutuksen raskaaksi etenkin kuhmolaisille. Kouluttajina toimivat Edukai Kajaanista sekä Glocal Oy Nurmekselta. Koulutus alkoi syyskuun alussa ja kesti vuoden 2001 loppuun.

Työvoimakoulutus olisi jälkikäteen katsottuna saanut olla pidempi. Yhden ryhmän kouluttaminen ja kaikkien työllistäminen puoleksi vuodeksi tarkoitti sitä, että kurssilaisten valinnassa oli pakko onnistua. Lähtötaso vaihteli kurssilaisilla paljon, mikä vaikeutti koulutuksen käytännön toteutusta.

Kurssilaiset näkivät opiskelun järjestelyissä olleen kehittämisen varaa, sen sijaan ryhmähenki oli hyvä. Haasteina kurssin järjestämisessä ovat esimerkiksi teknisten ja muiden taitojen yhteensovittaminen.

PiiSavon työvoimakoulutus pyrittiin käynnistämään heti, jotta projekti lähtisi ripeästi liikkeelle. Koulutus oli jo käynnissä, kun projektin vetäjä aloitti hankkeessa. Työvoimakoulutus järjestettiin Keski-Savon ammatillisessa aikuiskoulutuskeskuksessa Pieksämäellä. Ensimmäinen kurssi alkoi toukokuun lopussa 2001 ja kesti kolme kuukautta. Osanottajien lähtötaso oli korkea, kurssilaisilta vaadittiin tietotekniikasta AB-ajokorttia, mikrotukihenkilön koulutusta tai vastaavaa. Koulutuksen päätyttyä työllistettiin 15 henkeä. Heidän työsuhteensa päättyi puolen vuoden jälkeen.

Toisella kurssilla lähtötaso oli matalampi. Toiselle kurssille osallistuneista työllistettiin puoleksi vuodeksi kahdeksan henkeä. Lisäksi Pieksämäen maalaiskunta ja Kangasniemen kunta palkkasivat kumpikin yhden henkilön.

Ongelmaksi muodostui jatkuvuuden puute. Jälkikäteen katsottuna olisi ollut viisaampaa, että olisi järjestetty vain yksi koulutus. Nyt kaikkien ensimmäisen kurssin käyneitten työsuhteet katkesivat ja hanke aloitettiin tässä mielessä alusta toisen kurssin voimin.

Oppivassa työvoimakoulutuksia oli kaksi. Koulutukset käynnistyivät lähes yhtä aikaa alkusyksystä 2001 Kiteellä ja Outokummussa. Koulutuksesta vastasivat Pohjois-Karjalan ammatillisen aikuiskoulutuskeskuksen Kiteen ja Outokummun osastot ja kansalaisverkko-osuudesta Karelialan Netfellows Oy Nurmeksessä. Perusvaatimuksena kurssille oli tietokoneenkäyttäjän A-ajokortti. Kummallakin kurssilla oli 14 opiskelijaa, joista yhteensä 16 palkattiin projektiin kurssin päätyttyä.

Opetuksia työvoimakoulutuksesta

Alkuperäisessä Ylä-Karjalan hankkeessa Nurmeksen oppimiskeskuksella oli keskeinen rooli. Työvoimakurssin kouluttajana oli hankkeen vetäjä, joka tunsu työllisyyskurssille valitut jo ennestään. Kurssilla syntynyt yhteistyökulttuuri toi tärkeää jatkuvuutta hankkeen toimintaan koulutuksen päättyessä ja kurssilaisten siirtyessä hankkeeseen töihin. Kainuun Oskussa ei syntynyt vastaavanlaista yhdessä oppimista, kun kurssin kouluttajat Edukaista eivät ole olleet muuten sidoksissa hankkeeseen. Edukain kanssa on kuitenkin syntynyt yhteistyötä niin, että projektin kouluttajat käyvät opettamassa kansalaisverkkoa myös Edukain järjestämällä muilla kursseilla. Jatkuvuuden ongelma oli myös Pieksämäen koulutuksessa. Koulutuksesta vastannut Keski-Savon ammatillinen aikuiskoulutuskeskus ei ole muuten juurikaan mukana projektin toiminnassa. Oppivassa puolestaan Kiteen ja Outokummun kouluttajat ovat jatkaneet projektissa aluekoordinaattoreina. Näin projektin henkilöstö tutustui toisiinsa jo työvoimakoulutuksen aikana. Tästä on ollut selkeää hyötyä projektin toteutuksessa. Kouluttajien ja kurssilaisten yhteistyön jatkuvuus toimii yleisempänäkin esimerkkinä siitä, kuinka tärkeää projektitoiminnassa on paikallisten jatkuvuuksien rakentaminen.

Millainen työvoimakoulutus olisi ihanteellinen? Tähänastisten kokemusten perusteella näyttää siltä, että koulutuksen tulisi olla vähintään puolen vuoden mittainen. Tuloksellisuuden kannalta sopiva kilpailu työpaikoista näyttäisi tuovan parhaan lopputuloksen. Jos kilpailua on liikaa, se helposti tulehduttaa kurssilaisten keskinäiset välit eikä hedelmällistä yhteistyötä ja –henkeä synny. Näin kävi aiemmassa Vaara-Karjalan hankkeessa Lieksassa, jossa 16 kurssilaisesta vain viisi pääsi projektiin töihin. Kainuun Oskussa työllistettiin kaikki kurssilaiset puoleksi vuodeksi. Tämä puolestaan johti siihen, että joukossa oli myös vähemmän motivoituneita työntekijöitä.

Jotta työvoimakoulutus palvelisi mahdollisimman hyvin projektin tarpeita, pitäisi onnistua niin kurssilaisten, kouluttajien kuin työntekijöidenkin valinnassa. Tämä on hyvin haasteellinen tehtävä. Työntekijöiden kova karsinta aiheuttaa katkeruutta niiden keskuudessa, jotka eivät töitä saa.

Koulutuksessa tulisi entistä vahvemmin kiinnittää huomiota siihen, että kurssilaiset saisivat valmiuksia sisällöntuotantoon.

3.3. Toteutuksen strategiat

Taulukko 4. Hankkeiden toteutuksen strategiat.

	Kainuun Osku	PiiSavo	Oppiva
toteutus-strategia	<ul style="list-style-type: none"> - Paltamon kunnan aktiivisuus - kuntavetoisuus - toimipisteiden perustaminen jokaiseen kuntaan - kaikkien kurssilaisten työllistäminen - yhdistys perustettu toimintaa jatkamaan, ajatus kansalaisverkon laajentamisesta koko maakuntaan 	<ul style="list-style-type: none"> - DIAK hallinnoijana - kiinnostus seutuportaalissa: kansalaisverkosta portaaliin - kouluihin ja koululaiskäyttäjiin painottuminen - Iso Inke yhteistyö varsin vähäistä vaikka se oli tavoite - jatkuvuutta turvaamaan ajateltu jatkohanketta seutuportaaliiin 	<ul style="list-style-type: none"> - vuorovaikutus, läheisyys OVK-hankkeen kanssa - aluekoordinaattorit ja toimistot Kiteelle ja Outokumpuun - yhteistyö oppilaitosten kanssa - pienyritys-näkökulma - kuntatiimit
käyttäjien koulutus	mallina Ylä-Karjala	mallina Ylä-Karjala	lisäksi teema-koulutuksia, ilmaisista kotikäynneistä luovuttu
kioskipisteet	perustaminen odotettua hitaampaa - modeemiyhteydet koettu hitaiksi + liikkuvat kioskipisteet	uudet toimintamuodot: kouluihin sopimalla, kotipisteet	perustaminen odotettua hitaampaa - koneinvestoinnit - operaattoreiden väliset neuvottelut
kansalais-verkko	+ ideat maatalouden ja luonnontuotteiden pörseistä + graafinen ulkoasu	rakennetaan myös seutuportaaali - nuoriso vallannut verkon	yhteinen verkko Vaara-Karjalan kanssa - paikallisuus alueellisesti laajassa verkossa? + uudet nuorisoalueet + alueelliset palvelut + usko kansalais-verkkoon vahva
projekti-yhteistyö	useita hankkeita mm. Alueverkko	Iso Inke, Hakeva	vahva hankeyhteistyö mm. MTO2, Taitek, Maakuntaverkko, Oppiva Vaara-Karjala
kritiikki	FirstClass -ohjelma atk-ihmiset	FirstClass -ohjelma projektin hallinnointi	Keski-Karjalan oma verkko: päällekkäisyys

Alueverkko -hankkeen tavoitteena on toteuttaa Kainuun kunnille nopea ja turvallinen tietoverkko.

Iso Inke kehittää uusia toimintamalleja sosiaali- ja terveystoimessa.

Hakeva - työllistymisen palvelukeskus. Kohderyhmänä ovat työttömät työnhakijat Pieksämäen työvoimatoimiston alueella.

MTO2 on maatalojen tietotekniikkaosaamista kehittävä hanke.

Taitek on Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän projekti, jossa tallennetaan ja kehitetään kädentaitoja ja muuta taitoteknologiaan liittyvää erityisosaamista Pohjois-Karjalassa.

Maakuntaverkko -hankkeen tavoitteena on maakunnallisen tietoverkon rakentaminen Pohjois-Karjalaan.

Kainuun Oskun erityispiirteenä voidaan mainita Paltamon kunta hallinnoijana. Kunnalla on aiempaa kokemusta tietoyhteiskuntahankkeista, joten se oli luonteva valinta tehtävään. Paltamo on ollut toiminta-alueen kunnista innokkaimmin mukana hankkeessa. Myös kansalaisverkon käyttäjien osuus väestöstä on Paltamossa selvästi korkein.

Hanketta toteutetaan hyvin kuntavetoisesti ja muihin hankkeisiin verrattuna koulutusorganisaatioiden rooli toteutuksessa on pieni. Kainuun Osku on saanut merkittävää tukea maakunnan liiton eKainuu-hankkeelta.

Muihin itäsuomalaisiin kansalaisverkkohankkeisiin verrattuna työllisyyskurssin kesto oli Kainuussa lyhyempi. Kurssin päätyttyä tammikuussa 2002 kaikki kurssilaiset työllistettiin hankkeeseen määräaikaisiksi kouluttajiksi. Jokaiseen toiminta-alueen kuntaan perustettiin projektille oma toimipiste. Kouluttajat pystyttivät kuntiin kansalaisverkkoon yhdistettyjä kioskipisteitä, joiden ylläpitämisestä, kehittämisestä ja hallinnoinnista he vastaavat. He aloittivat myös kansalaisverkon ja tietotekniikan käytön koulutuksen.

Kioskipisteverkko on rakennettu Kainuun Oskussa hyvin kattavaksi. Kioskipisteiden perustaminen on edennyt odotettua hitaammin, sillä liittymän saaminen operaattorilta on ollut yllättävän hidas prosessi. Kioskipisteisännän on hankittava tietokone, projekti hoitaa puolestaan yhteyskustannukset ja linjan vedon. Kuhmossa kaupat ovat kilpailleet kioskipistepaikoista. Uutena innovaationa hankkeessa on ajatus liikkuvasta kioskipisteestä, joita on pystytetty alueen kesätapahtumien yhteyteen.

Yhtenä keskeisenä ongelmana hankkeessa on koettu tietoliikenneyhteydet syrjäisemmillä alueilla. Taajamien ulkopuolella moni kioskipiste on modeemiyhteyksien varassa. Hidas yhteys hankaloittaa ennen kaikkea internet-käyttöä, sen sijaan FirstClass -ohjelman keveys on ollut etu silloin, kun ollaan hitaampien yhteyksien varassa. Kainuun hankkeen avaintoimijat kritisoivat Suomen laajakaistapolitiikkaa, joka jättää laajakaistan vetämisen markkinoiden hoidettavaksi. Reuna-alueet jäävät näin nopeiden yhteyksien ulkopuolelle.

Kainuun Oskun kansalaisverkon perustaminen on edennyt nopeasti. Muilta Osku-alueilta on haettu vinkkejä sisältöön. Kansalaisverkkoon on kehitelty erilaisia "pörssejä", joissa voidaan vaihtaa luonnontuotteita (kuten sienyä) tai välittää viljelyskoneita, halkoja ja eloperäisiä lannoitteita. Eri tahojen saaminen tuottamaan sisältöä verkkoon on koettu vaikeaksi. Runsaat linjakeskustelupyynnöt (chat) ovat muodostuneet ongelmaksi, kun nuoret koulujen päätyttyä valtaavat verkon. Ratkaisuna tähän on Kainuun verkkoon avattu näkymään myös Pohjois-Lapin ja ePäijänteen käyttäjät, jolloin keskustelupyynnöt jakaantuvat laajemmalle.

Kuntien suhtautuminen hankkeeseen on ollut hyvin vaihtelevaa. Eniten ongelmia hankkeella on ollut Ristijärvellä ja Suomussalmella. Suomussalmen osalta voidaan jopa kysyä, miksi kunta on ylipäätään lähtenyt mukaan hankkeeseen.

Toiminnan jatkuvuutta Kainuun hankkeessa on mietitty jo varhaisessa vaiheessa. Toimintaa jatkamaan on perustettu alueverkkoyhdistys ja kansalaisverkon laajentaminen koko maakuntaan on suunnitteilla. FirstClass on nähty käyttökelpoisena ohjelmalla tässä vaiheessa, eikä kahden toimintavuoden puitteissa pidetä mahdollisena kehitellä uutta käyttöliittymää. Toisaalta usko kansalaisverkon tekniseen

ratkaisuun ei ole kovin vahva hankkeen avaintoimijoiden keskuudessa. Pidemmällä tähtäimellä uskotaan siirryttävän selainpohjaiseen ratkaisuun. Oppivat seutukunnat -hanke nähdään työkaluna, jolla lisätään käyttäjien perusosaamista. Hankkeen kautta toivotaan tavoitettavan riittävä käyttäjäpohja suunnitteilla olevaan maakuntaportaaliin, jotta portaali kiinnostaisi myös julkisen ja yksityisen puolen palvelujen tarjoajia.

PiiSavo haluttiin ripeästi liikkeelle käynnistämällä työvoimakoulutus. Työvoimakoulutus oli jo käynnissä, kun projektin vetäjä aloitti työnsä. Ennen kuin kukaan oikein ehti suunnitella projektin toteutusta tai koordinoida sitä, hanke oli jo täydessä vauhdissa. Alkuvaihetta varjostivat henkilöristiriidat, epäselvät vastuusuhteet ja katkokset tiedotuksessa. Projektisihteeri irtisanottiin ja hieman myöhemmin myös hankkeen vetäjä joutui lähtemään projektista. Ristiriitojen vuoksi hankkeen kouluttajien tuki jäi vähäiseksi. Hankalimmassa vaiheessa hanke oli lähes pysähdyksissä useamman kuukauden. Hankkeella oli väliaikainen projektipäällikkö kunnes nykyinen vetäjä aloitti työnsä. Henkilöstövaihdokset hankaloittivat myös hankkeen dokumentointia ja sopimusten tekemistä. Tilanne selkiytyi ja rauhoittui uuden projektipäällikön aloitettua työt.

Ensimmäisen toimintavuoden aikana vaihtui koko muukin henkilöstö, kun ensimmäiseltä työvoimakurssilta valmistuneiden kouluttajien määräaikaiset työsuhteet päättyivät. Hanke siis käytännössä aloitettiin uudelleen vuoden 2002 alusta. Ainakin parhaat ensimmäisen kurssin kouluttajista olisi ollut järkevä palkata jatkamaan työtehtäviä.

Hankkeen alkuvaiheessa painotettiin voimakkaasti käyttäjien rekisteröitymistä. Käyttäjää haettiin ennen kaikkea kouluista. Verkon sisällöntuotanto ja erilaiset aikuisryhmät jäivät vähäisemmälle huomiolle. Kansalaisverkon yleiset viestialueet ovat täynnä lasten ja nuorten kirjoituksia. Tämä ei houkuttele aikuisia verkon käyttöön. Verkon sisällöntuotantoon olisi pitänyt aloittaa aiemmin ja liittää se vahvemmin osaksi työvoimakoulutusta.

PiiSavo -hankkeen toimistotilat ovat aivan Pieksämäen keskustassa. Samoissa tiloissa on myös suosittu ApuKaapelin kioskipiste, jossa on käytettävissä neljä tietokonetta. Joihinkin kouluihin on voinut päästä käyttämään tietokoneita erikseen sopimalla. Samoin muutamassa kodissa on kioskipiste kyläläisten käytössä.

Vuoden 2002 aikana PiiSavo -hanke on kiinnittänyt enemmän huomiota yhdistysten mukaan saamiseen verkkoon. Syksyllä kaikissa kunnissa järjestettiin tilaisuuksia, joihin osallistui useita yhdistyksiä.

Seutuportaalin ja kansalaisverkon suhde ei ole ollut selkeä. Keskeisten tahojen kiinnostus on ollut alusta lähtien seutuportaalissa ja kansalaisverkko on nähty välttämättömänä väliaskeleena kohti portaalia. Nyt seutuportaalin valmistuttua kansalaisverkosta on ajateltu luopua kokonaan. Jälkikäteen katsottuna olisi voinut olla viisaampaa, että alun perin olisi lähdetty kehittämään joko pelkästään seutuportaalia tai kansalaisverkkoa. Nyt kahden järjestelmän luominen samassa hankkeessa on sekoittanut paitsi projektin toimintaa myös käsitystä hankkeen kohderyhmästä.

Vaikka hanke näyttää olevan luopumassa kansalaisverkosta, silti kouluttajat pyrkivät kouluttamaan verkkoon käyttäjiä ja tuottamaan siihen sisältöä. Jos verkosta todella luovutaan, menee hankkeessa paljon resursseja hukkaan. Ristiriita on ilmeinen: ellei kansalaisverkkoa ylläpidetä myös jatkossa, kuinka estetään kansalaisverkkoon koulutettuja käyttäjiä tuntemasta itsensä petetyksi.

Hankesuunnitelmassa painotettiin hankeyhteistyötä Iso Inken kanssa. Käytännössä tämä yhteistyö on ollut hyvin vähäistä eikä tavoite kansalaisverkosta Iso Inken toiminta-alustana ole toteutunut lainkaan.

Vaikka kuntien johto on hyvin edustettuna ohjausryhmässä, ei kansalaisverkon FirsClass -ohjelman käyttämää verkkoporttia 510 ole saatu avattua kuntien verkoissa. Poikkeuksena tässä on Haukivuori, jolla on muihin kuntiin verrattuna erilainen verkkoratkaisu. Keskustelu verkkoportin avaamisesta nousi esiin jo Ylä- ja Vaara-Karjalan hankkeissa, joissa tämä suhteellisen pieni tekninen ongelma hidastutti koko projektin etenemistä. Porttiongelmia kuuluukin niihin Ylä-Karjalan toimintamallin ongelmakohtiin, jotka näyttävät toistuvan myös uusissa kansalaisverkkohankkeissa.

Monista ongelmista johtuen on syytä arvioida myös kriittisesti hankkeen suunnittelua, ohjausta ja hallinnointia. Vähemmällä kiiruhtamisella käynnistymisvaiheessa olisi voinut päästä parempiin tuloksiin. Suunnitteluvaiheessa hanketta olisi kannattanut suunnata tarkemmin, miettiä tarkempia tavoitteita ja toimenpiteitä. Kaikkien ensimmäisen kurssin käyneiden työsuhteiden päättymistä voidaan pitää jopa suunnitteluvirheenä. Henkilöstöresurssit ovat PiiSavossa muutenkin vertailualueista pienimmät. Osa avaintoimijoista on kritisoinut hallinnoijan roolia hankkeen alkuvaiheessa. Hitaasta syttymisestä hankkeeseen kertoo se, että DIAK:in opiskelijaryhmiä ryhdyttiin kouluttamaan kansalaisverkon käyttäjiksi vasta ensimmäisen toimintavuoden jälkeen. Ohjausryhmän, hallinnoijan ja projektipäällikön keskinäiset vastuusuhteet eivät ole olleet täysin selvät, mutta ne ovat selkiytyneet viime aikoina.

Hankkeen onnistumisista voidaan mainita Virtasalmen kunnan aktiivisuus. Virtasalmella asukaslukuun suhteutettu käyttäjämäärä on PiiSavon toiminta-alueen kunnista selvästi korkein. Tähän on useita syitä. Ensinnäkin, paikkakunnalla toimi alkuvaiheessa erittäin aktiivinen ja osaava kouluttaja. On vahinko, että hänenkin työsuhde projektissa päättyi. Samalla hanke menetti paljon kokemusta, osaamista ja luotuja yhteyksiä. Toiseksi kunta otti hankkeen erittäin hyvin vastaan ja yhdessä kouluttajan kanssa suunniteltiin sisältöjä kansalaisverkkoon. Myös kunnan aiempi avoin tiedottamiskulttuuri tuki hanketta ja kansalaisverkosta tuli yksi uusi kuntatiedottamisen väline.

Keväällä 2002 kansalaisverkkoon suunniteltiin Pieksämäen seudun kaikille asukkaille suunnattua Kysy kunnasta -palstaa. Ajatus oli, että kuka tahansa voisi kysyä kunnasta mieltään askarruttavasta asiasta. Kysymys olisi sitten välitetty asianosaiselle virkamiehelle siihen kuntaan, jota asia koskee. Tämä hyvä avaus ei kuitenkaan ole toteutunut.

Seutuportaali avattiin syksyllä 2002. Aika näyttää, millaista sisältöä ja miten suosituksi kyseinen portaali tulee. Hankkeen jatkoksi on suunniteltu uutta seutuportaalin kehittämisprojektia.

Oppiva -hankkeen työvoimakoulutuksessa onnistuttiin hyvin. Työllistettyjä oli sopivasti niin, että paikoista syntyi pientä kilpailua ja työllistämiskaus oli riittävän pitkä. Kurssien kouluttajat jatkoivat hankkeessa aluekoordinaattoreina, mikä toi hankkeen eri toimintojen välille tärkeää jatkuvuutta. Projektille pystytettiin toimistot Kiteelle ja Outokumpuun, joista käsin aluekoordinaattorit ja muut projektin työntekijät työskentelevät. Lisäksi projektin johdolla on toimisto Joensuussa. Kaksi erillistä toiminta-alueita ja kolme toimipaikkaa hankaloittavat jonkin verran käytännön yhteydenpitoa.

Hankkeessa luovuttiin ilmaisista kotikäynneistä kustannussyistä lähes kokonaan. Käyttäjäkoulutusten sisältö ei ole ollut vain tietokoneen ja kansalaisverkon käytön opettelua vaan niiden lisäksi on järjestetty erilaisia teemakoulutuksia esimerkiksi atk-laitteistojen hankinnasta, langattomista verkkoyhteyksistä, internetissä olevista hakupalveluista, kuntien palveluista ja sukututkimuslinkeistä. Koulutukset ovatkin menneet syvemmälle kuin muilla alueilla.

Oppiva on toiminut tiiviissä vuorovaikutuksessa Oppivan Vaara-Karjalan toimijoiden kanssa. Läheisyys on hyödyttänyt molempia hankkeita. Kansalaisverkko perustettiin alunperin rinnakkaiseksi Vaara-Karjalan verkon kanssa. Uusien alueiden käyttäjät kokivat alkuvaiheessa ongelmaksi paikallisen sisällön puutteen. Kesästä 2002 lähtien molempien verkkojen käyttäjille avautuu samanlainen työpöytä. Tämä on tuonut kummankin alueen käyttäjille uutta sisältöä, mutta samalla muuttanut keskusteluaiheita paikallisesta keskustelusta yleisempiin aiheisiin.

Hankkeessa on pyritty huomioimaan pienyritysten tarpeita. Osaltaan tähän tarpeeseen on luotu sähköinen kauppapaikka. Verkkoon on luotu ”Alueelliset palvelut” –viestialue, johon kunkin paikkakunnan julkisia ja järjestöjen palvelulinkkejä on koottu yhteen. Käyttäjän työpöydältä on linkki oman paikkakunnan palvelusivuille. Nuorille suunnattu sisäinen verkko on jaettu eri ikäryhmiin, kun Vaara-Karjalassa kaikki lapset ja nuoret olivat yhdessä.

Kioskipisteiden perustamista Oppivassa on hidastanut yhteyksien saaminen kyliin. Tätä on hankaloittanut operaattorien välisten sopimusten vaikeus. Yrittäjät ovat arastelleet laitehankinnan tekemistä. Myös yhteyksien toiminnassa on ollut ongelmia etenkin syrjäisemmissä pisteissä. Outokummussa on ollut vaikeuksia löytää sopivia sijoituspaikkoja haja-asutusalueelta, kun taas naapurikunnassa Polvijärvellä tämä on onnistunut helpommin.

Hanke ei ole juurikaan ollut yhteyksissä Sitran Osku-hankkeiden kanssa. Hankkeessa on sitä vastoin tehty runsaasti yhteistyötä muiden alueen hankkeiden kanssa. Tärkeimmät yhteistyökumppanit ovat olleet maatilojen tietotekniikkaosaamista kehittävä MTO2 ja taitoteknologian kehittämishanke Taitek, jossa pyritään tallentamaan ja kehittämään kädentaitoja ja muuta taitoteknologiaan liittyvää erityisosaamista.

Keskeisin hankkeen kohtaama ongelma on projektijohtajan ja –sihteerin vaihtuminen kesken projektin. Projektijohtaja palasi takaisin Pohjois-Karjalan liittoon vetämään EU:n Innovatiiviset toimet –ohjelmaa. Avaintoimijoiden vaihtumisen merkitystä hankkeelle on tässä vaiheessa liian aikaista arvioida.

Taulukko 5. Onnistumiset ja ongelmakohdat hankkeissa.

	Kainuun Osku	PiiSavo	Oppiva
Innovaatiota ja onnistumisia	<ul style="list-style-type: none"> - liikkuvat kioskipisteet - Paltamon osallistuminen - luonnontuotteiden ja maatalouden välityspörssit 	<ul style="list-style-type: none"> - Virtasalmen vahva osallistuminen - Kysy kunnasta -palsta (ei toteutunut) - seutuportaali 	<ul style="list-style-type: none"> - työvoimakoulutuksessa onnistuttu - sisällöntuotanto: alueelliset palvelut ja sähköinen kauppapaikka - erilaisia teemakoulutuksia - nuorten alueiden jakaminen ikäryhmiin
Ongelmia	<ul style="list-style-type: none"> - pitkät etäisyydet - heikot tietoliikenneyhteydet - portinvartijat joissakin kunnissa 	<ul style="list-style-type: none"> - ristiriidat hankkeen alkuvaiheessa - kouluihin, koululaiskäyttäjiin painottuminen (sisällöntuottaminen heikompaa) - ensimmäisen kurssin työsuhteiden katkeaminen - pitkä katkos projektipäällikön vaihtamisen takia - suhtautuminen kansalaisverkkoon - porttiongelmia 	<ul style="list-style-type: none"> - kahden alueen ja kolmen toimipaikan ongelma - paikallisen keskustelun puute - projektin johdon vaihtuminen kesken projektin

3.4. Hanke ja kunnat

	Kainuun Osku	PiiSavo	Oppiva
kunnat	suhtautuminen vaihtelevaa + Paltamo aktiivinen - parissa kunnassa suuria ongelmia	suhtautuminen vaihtelevaa + Virtasalmi aktiivinen - portti 510 ongelma + kysy kunnasta -palsta	suhtautuminen varsin myönteistä + kuntakohtaiset toimijatiimit

Kainuun Oskun kunnat ovat toimineet perinteisesti varsin itsenäisesti. Puolanka, Hyrynsalmi ja Suomussalmi ovat tiivistäneet yhteistyötään viime vuosina. Kajaanin seudun kunnat ovat lisänneet yhteistyötään. Maakunnassa on käynnistymässä Kainuun hallintokokeilu, jossa maakunta huolehtisi pääosasta nykyisin kuntien vastuulla olevista sosiaali- ja terveydenhuollon sekä opetustoimen tehtävistä.

Kuntien osallistuminen ja suhtautuminen hankkeeseen on ollut vaihtelevaa. Innokkaimmin hankkeeseen on suhtautunut Paltamon kunta. Kunta on ollut aktiivinen jo hankkeen alkumetreiltä saakka ja kunnan johto on sitoutunut hankkeeseen alusta saakka. Hankkeen hallinnoijana Paltamo on kiinteä osa hanketta. Paltamolla on myös pitkä paikallinen tietoyhteiskuntahistoria jo 1990-luvun alkupuolelta saakka, kunta on ollut mukana esimerkiksi varhaisissa tietotupakokeiluissa. Kunnassa toimii viestintälukio, joka on ollut aktiivinen tietoyhteiskunta-asioissa esimerkiksi oppimisympäristöjä kehiteltäessä. Lukio kuuluu etälukioverkostoon. Myös kunnan strategiassa on panostettu tietoyhteiskuntaan ja kunta on hallinnoinut mm. Kainuun maakuntaverkkohanketta. Paltamon kirjastosta on aiemmin jokainen kuntalainen saanut oman sähköpostiosoitteen, Kainuun Oskun käynnistyessä nämä asukkaiden sähköpostit siirrettiin kansalaisverkkoon.

Myös Kuhmossa tietoyhteiskuntaan liittyviä hankkeita on ollut useita ennen Kainuun Oskua. Suomussalmella tietoyhteiskuntaan liittyviin asioihin on myös panostettu, esimerkiksi kunnan atk-palvelut on hoidettu hyvin. Ristijärvi ja Hyrynsalmi ovat panostaneet tietoyhteiskunta-asioihin selvästi vähemmän.

Vaikka kunnat päättivät lähteä hankkeeseen mukaan, kaikki kunnat eivät juuri muuten ole sitoutuneet hankkeeseen. Osa kuntien atk-ihmisistä on nähnyt kansalaisverkon tietoturvariskinä.

Jälkikäteen voidaan todeta, että jo projektin alkuvaiheessa olisi kannattanut tehdä enemmän pohjustusta kuntiin päin. Kunnilta kyllä kysyttiin kiinnostusta lähteä mukaan ja kunnat päättivät osallistua hankkeen rahoitukseen. Tärkeä opetus on, että rahoittamis päätös ei vielä takaa kuntien sitoutumista hankkeeseen. Suhtautuminen, osallistuminen ja sitoutuminen Kainuun Oskun kunnissa on hyvin vaihtelevaa. Ääripäitä edustavat Paltamo ja Suomussalmi. Paltamossa hankkeessa on suhtauduttu innokkaasti, kun taas Suomussalmella projekti on kohdannut vastarintaa. Jos hanketta suorastaan jarrutetaan ja estetään sen toimintaedellytyksiä, on oikeutettua kysyä, miksi kunta ylipäätään on lähtenyt mukaan hankkeeseen.

Ulkopuolelta katsottuna Suomussalmen nihkeä suhtautuminen näyttää oudolta. Kuntaa pidetään tietoyhteiskunta-asioissa edelläkävijänä ja siellä järjestettiin hankkeen työvoimakoulutus. Yhteistyö projektin ja kunnan atk-puolen kanssa ei ole sujunut parhaalla mahdollisella tavalla.

PiiSavon toiminta-alueella eli Pieksämäen seudulla kuntien välinen yhteistyö on tiivistä ja lisääntynyt viime vuosina. Esimerkkinä tästä yhteistyön lisääntymisestä on Pieksämäen maalaiskunnan, Jäppilän ja Virtasalmen yhteinen kuntaliitoshanke, jota parhaillaan valmistellaan.

Kuntien johto on hyvin edustettuna PiiSavon ohjausryhmässä. Haukivuoren kunnanjohtaja toimii myös hankkeen ohjausryhmän puheenjohtajana. Seutukunnan kiinnostuksen pääkohde on ollut seutuportaali. Koska kuntien verkosta ei ole avattu kansalaisverkon käyttöön tarvittavaa verkkoporttia (510), kuntien virkamiehet eivät voi käyttää FirstClass -ohjelmaa työpisteiltään. Poikkeuksena on Haukivuoren kunta, jossa portti on auki.

Oppivan toiminta-alue koostuu kahdesta erillisestä seutukunnasta. Keski-Karjalan kunnat ovat harjoittaneet tiivistä yhteistyötä. Tohmajärvi ja Värtsilä ovat aloittaneet neuvottelut mahdollisesta kuntaliitoksesta. Outokummulla ja Polvijärvellä on yhteistyötä paitsi keskenään, myös Joensuun seudun kanssa. Sen sijaan Keski-Karjalan ja Outokummun seutujen välinen yhteistyö on ollut vähäistä.

Hankkeessa on perustettu paikkakuntakohtaiset toimijatiimit, jossa yhteiseen ideariihien on koottu paikkakuntien organisaatioita, yrityksiä ja projektin toimijoita. Pienimmän kunnan Värtsilän toimijatiimi on Tohmajärven kanssa yhteinen.

Opetuksia hankkeen ja kunnan yhteistyöstä

Kunnat ovat erittäin keskeisiä toimijoita paikallisesti, joten hankkeiden kannalta kuntaorganisaation ja hankkeen yhteistyön sujuvuus on ensiarvoisen tärkeää. Kunnan rooli tietoyhteiskunta-asioissa ja tässä hankkeessa voi ulottua varsin monille osa-alueille:

1. Paikallisen sisällön tuottaminen verkkoon.
2. Sähköisten palvelujen tuottaminen.
3. Verkkodemokratian ja –osallistumisen edistäminen.
4. Paikallisen kehittämistoiminnan edistäminen, joka usein tähtää elinkeinojen kehittämiseen ja työllisyyden parantamiseen.
5. Koulutuksen ja osaamisen edistäminen: kuntaorganisaatio, kuntalaiset, yritykset ja yhteisöt.
6. Tietoliikenneinfrastruktuurin parantaminen.

Paikalliset jatkuvuudet ja oikea ajoitus voivat edistää kansalaisverkkohankkeiden läpimenoa kunnissa. Jos hanke on paikallisesti osattu yhdistää joihinkin aiempiin kehityspolkuihin tai sillä hetkellä ajankohtaisiin kysymyksiin, on se voinut helpottaa kunnan ja hankkeen yhteistyötä. PiiSavossa Virtasalmen kunnan avoin tiedottamiskulttuuri ikään kuin siirrettiin myös kansalaisverkkoon, jolloin hanke sai hyvää taustatukea myös kunnalta. Kainuun Oskussa Paltamon kunnan aiempi aktiivisuus tietoyhteiskunta-asioissa on helpottanut myös tämän hankkeen läpimenoa.

Paikallisesti ajankohtaisiin kysymyksiin hankkeissa on tartuttu esimerkiksi Oppivassa Ylä-Karjalassa Valtimon kunnan osalta, kun hankkeen avulla rakennettiin kunnan atk-verkko. Kunnan www-sivujen uudistamistarve ja Oppiva-hankkeen toiveet puolestaan yhdistyivät Outokummussa.

Luottamusmiesten kiinnostus verkkoa kohtaan on ollut vähäistä. Joillakin paikkakunnilla on järjestetty erillisiä koulutuksia luottamusmiehille.

Kuntien lähteminen hankkeeseen on tapahtunut käytännössä rahoituspäätöksellä. Voidaan kuitenkin sanoa, ettei raha sitouta kuntia itse toimintaan.

Kuntien vaihtelevaa suhtautumista voi jakaa seuraaviin tyyppeihin: *Innostuneiksi edelläkävijöiksi* voidaan luokitella Paltamo, Virtasalmi ja Valtimo. Kukin kunta on alueellaan näyttänyt mallia muille. *Kanssamatkustajakunnat* lähtevät kyllä hankkeeseen mukaan, mutta eivät löydä hankkeesta oikein mitään omaa, vaan lähinnä toistavat muualla tehtyjä ratkaisuja. Omaksi *henkilökeskeiset* -ryhmäkseen voisi luokitella sellaiset kunnat, joissa joku kuntaorganisaation johdosta on sitoutunut ja jopa innostunutkin, mutta muu organisaatio ei ole mukana. Kunnalla on ehkä edustus ohjausryhmässä, mutta muu kuntaorganisaatio on varsin irrallaan hankkeesta. Neljäntenä kaikkein hankalimpana ryhmänä voisi mainita *jarruttajat*, jotka ovat vähän tai ei lainkaan mukana hankkeessa ja joiden toiminta lähinnä jarruttaa hankkeen etenemistä. Usein näistä kunnista löytyy yksittäisiä henkilöitä, jotka toiminnallaan voivat hidastuttaa ja jopa estää hankkeen toimintamahdollisuuksia.

Kuntien aiemmat tietotekniset ratkaisut voivat vaikuttaa paikkakunnan kiinnostukseen tai jopa suoranaisten vastarinnan syntymiseen. Kansalaisverkko voidaan kokea osittain päällekkäiseksi tai jopa tarpeettomaksi. Nurmeksen kaupunki on halunnut käyttää sähköisessä tiedottamisessaan ensisijaisesti internet-sivujaan. Aiempien paikallisten verkkoratkaisujen ja kansalaisverkon toimijoiden ristiriitoja on ollut esimerkiksi Oppiva-hankkeessa Kiteellä ja Kainuun Oskussa Suomussalmella.

Hankkeen kannalta kaikkein onnistunein ratkaisu paikkakunnalla olisi, että kunnan sähköpostit ja omat järjestelmät yhdistettäisiin kansalaisverkkoon. Näin pitkälle ei ole vielä uskallettu tai haluttu mennä yhdelläkään paikkakunnalla.

Kunnan ja hankkeen suhteessa keskeistä ovat projektin paikallisten kouluttajien, kunnan johdon ja virkamiesten panos yhteistyöhön ja uusien toimintatapojen löytämiseen. Paikallinen läpimurto hankkeessa tapahtuu, kun nämä kolme eri tahoa saadaan onnistuneesti mukaan. Kunnan vahva sitoutuminen hankkeeseen näyttäisi vaikuttavan paikkakuntien käyttäjämääriin positiivisesti.

Kuntien kiinnostusta voi vähentää kunnan suuntautuminen hankkeen yhteistyöalueen ulkopuolelle. Esimerkiksi Vaara-Karjalassa tämä näkyy Juuassa, joka on hakenut seutukunnan muutosta Pielisen Karjalasta Joensuun seutuun. Myös Iломantsi ja Tuupovaara ovat varsin erillinen seutukunta muusta Vaara-Karjalasta, ja nekin ovat yrittäneet löytää yhteyksiä Joensuun seudun kanssa. PiiSavon toiminta-alueella Kangasniemellä ja Haukivuorella hakeudutaan yhteistyöhön Pieksämäen sijasta myös Mikkelin suuntaan.

4. Johtopäätökset

Ylä-Karjalan toimintamalli koulutusjärjestelmineen, kansalaisverkkoineen ja kioskipisteineen on onnistuttu toteuttamaan myös uusilla alueilla. Jokaiselle alueelle on pystytetty kioskipisteitä ja toiminnassa oleva kansalaisverkko, jonka käytön koulutusta antavat työvoimakurssin käyneet maallikkokouluttajat. Koulutusjärjestelmä on osoittautunut hyväksi tavaksi opettaa tietotekniikan käytön perusvalmiuksia tavallisille ihmisille. Kouluttajan persoona ja vuorovaikutustaidot ovat tärkeitä tekijöitä, jotta ihmisten kiinnostus kansalaisverkkoa kohtaan heräisi. Yksittäiset kouluttajat voivat saada paljon aikaan. Kesäaikaan kiinnostus koulutusta kohtaan on ollut selvästi vähäisempää kaikilla alueilla. Kokemukset ovat olleet samanlaisia Pohjois-Karjalassa toteutetuissa aiemmissa kansalaisverkkohankkeissa.

Kaikilla alueilla tarvittavat kioskipisteet on pystytetty ja verkosto saatu varsin kattavaksi. Kioskipisteiden jatkuvuuteen tulisi kiinnittää huomiota jo perustamisvaiheessa. Kun projekti aikanaan päättyy, joidenkin kioskipisteiden ylläpito voi koitua hankalaksi.

Ylä-Karjalassa luodun toimintamallin osista kriittisimmin on suhtauduttu kansalaisverkon toteuttamistapaan. Tämä vastustus on tullut yleensä vakiintuneilta tietotekniikan käyttäjiltä, jotka ovat tottuneet www-ympäristöön tai atk-asiantuntijoilta, joiden kritiikki kohdistuu käytettävään FirstClass -ohjelmaan. Uusien hankkeiden toimintaympäristö ja kilpailutilanne on erilainen kuin Ylä-Karjalan hankkeen aikaan. Tietotekniikan ja sähköpostin käyttö on yleistynyt. Monilla on jo käytössään useita sähköpostiosoitteita, jolloin kansalaisverkon tarjoama sähköposti voi joutua kilpailemaan muiden sähköpostien kanssa.

Tässä vaiheessa voidaan sanoa, että itäsuomalaisissa kansalaisverkkohankkeissa on tukeuduttu hyvin vahvasti Ylä-Karjalan toimintamalliin. Ainoastaan PiiSavossa on jo alusta lähtien haluttu kehittää seutuportaalia kansalaisverkon rinnalle.

4.1. Ylä-Karjalan mallin siirrettävyys

Usein hanketoiminnassa odotetaan, että hyviä käytäntöjä voitaisiin mallintaa ja siirtää muualle, mutta usein itse toteutus epäonnistuu. Siirtäminen ajatellaan varsin teknisesti: Kun jossakin on keksitty hyviä käytäntöjä tai toimintamalleja, ne voidaan tunnistaa ja määritellä formaaliksi tiedoksi, jota voidaan siirtää esimerkiksi koulutuksen avulla. Tällainen ajatushan on sisäänrakennettu uusiin kansalaisverkkohankkeisiin, jotka pohjautuvat Ylä-Karjalan toimintamalliin.

Sitran Oppivat seutukunnat –hankeen lähtökohtana on Ylä-Karjalan mallin siirtäminen ja edelleen kehittäminen uusilla alueilla. Ylä-Karjalassa hanke oli menestystarina, mutta uusilla alueilla ei ole ylletty samanlaisiin tuloksiin.

Käytännössä siirtäminen on ollut varsin vaikeaa. Mitä erilaisempaan ympäristöön mennään, sen vaikeammaksi siirtäminen muodostuu. Siirrettävyyteen vaikuttaa paitsi itse siirrettävä asia, myös uusi ympäristö (paikka), aika ja toimijat. Jokaisella paikkakunnalla on omat keskeiset toimijansa ja toimijoilla omat tavoitteensa, toimintatapansa, yhteistyökulttuurinsa, aiemmat kokemuksensa ja historiansa. Nämä kaikki tekijät vaikuttavat siirrettävyyteen.

Ylä-Karjalan hankkeen yksi keskeinen menestystekijä uusiin hankkeisiin verrattuna oli sen edelläkävijyys. Kun hyviä käytäntöjä siirretään, uudet alueet eivät voi olla samassa asiassa edelläkävijöitä kuin alkuperäinen alue. Edelläkävijyyttä ei voi tässä mielessä siirtää, kopio ei ole alkuperäisen veroinen. Edelläkävijyyden voi saavuttaa uusissa asioissa.

Projektitoiminta perustuu pitkälti inhimilliseen panokseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Hyväksi havaittu toimintatapa voi kompastua toisaalla ihmisten välisiin ristiriitoihin. Ylä-Karjalassa avaintoimijat kehittivät aktiivisesti uutta ja hankkeessa vallitsi innostunut ilmapiiri. Näitä asioita on vaikea siirtää suoraan uusille alueille.

Uusien toimintamallien syntymisessä on usein kyse oppimisesta, mikä voi olla pitkäkin prosessi. Tuloksena Ylä-Karjalassa oli valmis toimintamalli, mutta siihen päästiin uusilla innovatiivisilla ratkaisuilla ja osittain kokeilemalla. Uusille alueille on siirretty tämä valmis toimintamalli kansalaisverkkoineen, vertaiskouluttajineen ja kioskipisteineen. Jopa olennaisempaa kuin tämä valmis resepti mitä tulee tehdä, on kuitenkin alueen oman oppimisprosessin eteneminen. Siirtämisen yksi kompastuskivi on voinut olla se, ettei uusilla toimijoilla ja alueilla vastaavaa oppimista ole syntynyt. Ehkä uudet hankkeet ovat tukeutuneet liikaakin Ylä-Karjalan toimintamalliin ja rohkeus uusiin kokeiluihin on jäänyt syntymättä.

Sekä toimijoita ja tutkijoita on yllättänyt se, miten paljon uusissa hankkeissa on törmätty samoihin ongelmakohtiin kuin Ylä- ja Vaara-Karjalassa. Nämä ongelmakohdat oli kyllä kirjattu hankkeiden arviointitutkimuksissa, mutta silti niitä ei ole osattu riittävästi ennakoita. Ehkä Ylä-Karjalan hankkeen menestystarinan luomat menestysodotukset olivat uusien hankkeiden alussa niin vahvoja, ettei kriittisemmille havainnoille jäänyt tilaa tai niihin kiinnitetty riittävästi huomiota. Toiseksi, vaikka ongelmat olisi tiedostettu, niille ei ole ollut valmiita ratkaisuja.

Hankkeen rahoittaja Sitra on järjestänyt säännöllisin väliajoin hankkeiden projektipäälliköille yhteisiä tapaamisia, jotka ovat olleet arvokkaita kokemusten vaihtamisen kannalta. Kaikille Osku-hankkeiden työntekijöille järjestettiin kesällä 2002 yhteiset Osku-päivät Kuopiossa. Lisäksi Osku-projekteihin liittyvät arvioitsijat, tutkijat ja projektihenkilöstö kokoontuivat syksyllä Kajaanissa. Kokemusten vaihtaminen alueiden välillä on onnistunut erityisen hyvin projektipäälliköiden välillä. Sen sijaan eri hankkeiden työntekijöiden ja osallisten välistä tiedonvaihtoa on ollut vähän.

Oppiisiin seutukuntiin liittyy runsaasti erilaista arviointi- ja tutkimustoimintaa. Hankkeiden ja niitä arvioivien tahojen kokemusten vaihtoa on ollut yksittäisten hankkeiden tasolla. Sen sijaan koko Oskujen välinen kokemusten vaihto on jäänyt Kajaanin seminaaria lukuun ottamatta tähän saakka varsin vähäiseksi.

Ylä-Karjalan hankkeen vahvuus oli hyvät yhteydet alueen ulkopuolelle. Tämä heijastui innovatiivisuutena esimerkiksi ohjausryhmätyöskentelyssä, jossa Sitran panos oli merkittävä. Vastaavia ulkopuolisia yhteyksiä ei ole ollut virittämässä uusien hankkeiden ohjausryhmien työtä. Alueiden ulkopuolinen näkemys voisi tuoda ohjausryhmien toimintaan lisää jäntevyyttä. Ohjausryhmien kokoukset ovat pitkälti tiedon levittämistä ryhmän jäsenille ja muodollisten päätösten tekemistä. Esimerkiksi hankkeen strategisten linjausten tekemiseen ohjausryhmien eväät ovat rajalliset. Projektin paras tietämys on projektin vetäjällä ja kenties ohjausryhmän puheenjohtajalla, kun taas muut ovat helposti hieman ulkona projektin nykytilanteesta. Ohjausryhmän ja projektin työntekijöiden kuvat hankkeesta ovat kaukana toisistaan, kuten Oppivien seutukuntien väliarvioinnissa todetaan (Sandberg & Grönholm 2002).

4.2. Jatkuvuus

	Kainuun Osku	PiiSavo	Oppiva
jatkuvuus	yhdistyksen perustaminen, kansalaisverkon luominen koko maakuntaan, ”siirrytään selainpohjaiseen ratkaisuun pitemmällä aikavälillä”	jatkohanke seutuportaaliin - usko kansalaisverkon pysyvyyteen ei kovin vahva	jatko avoimna

Projektin toimintoja tulisi jo hankkeen alusta lähtien tarkastella jatkuvuuden kannalta. Jos näin ei tehdä, projektien päättyessä tulee ongelmia ja projektin vaikutukset heikkenevät.

Itä-Suomessa toteutetut kansalaisverkkohankkeet ovat varsin projektipäällikkövetoisia. Tämä on riski projektin toimintojen jatkuvuudelle. Jos projektien vetäjät lähtevät muihin tehtäviin hankkeiden päätyttyä, karkaa alueilta samalla myös paljon osaamista ja tietotaitoa. Uusi henkilö joutuu lähtemään liikkeelle alusta, perehtymään hankkeeseen ja luomaan uudelleen kontaktit avaintahoihin. Tähän vaihtuvuusongelmaan on jo törmätty hankkeiden aikana PiiSavossa ja Oppivassa. Kainuussa tältä vaihtuvuudelta on vältytty, mutta sielläkin tämä riski on olemassa hankkeen päättyessä, etenkin kun hankkeen vetäjä asuu maakunnan ulkopuolella.

Jokaisesta verkon käyttäjästä aiheutuvat FirstClass –ohjelman lisenssimaksut on koettu kaikilla alueilla jatkuvuuden kannalta ongelmaksi. Vuosittainen lisenssimaksu on henkilöä kohti noin neljä euroa. Toisaalta on hyvä muistaa, että käyttäjien kannalta toimivampaa järjestelmää voi olla vaikea löytää eikä uuden järjestelmän luominen ole ilmaista. Verkojen hallinnointia hoitaa tällä hetkellä Glocal Oy Nurmeksesta. Joillakin alueilla on luonnollisesti kiinnostusta hallinnoinnin siirtämiseksi paikallisesti hoidettavaksi. Verkon paikallinen hallinnointi voi kuitenkin tulla alueille kalliiksi.

4.3. Keskeisiä havaintoja hankkeiden toteutuksesta

Itäsuomalaisten kansalaisverkkohankkeiden toteutuksessa on monia yhteisiä piirteitä. Seuraavassa on jäsennetty tutkimuksen keskeisimpiä havaintoja ja opetuksia hankkeista:

Ylä-Karjalan toimintamallia on yleisesti alueilla pidetty onnistuneena lähtökohtana. Ylä-Karjalan mallin mukainen maallikkokoulutusjärjestelmä on koettu toimivaksi. Toimintamallin eri osista pulmallisimpana on pidetty sitoutumista FirstClass -ohjelmaan sekä verkon ja internetin välistä suhdetta. Toisaalta kansalaisten kannalta toimivampaa ratkaisua ei ole - ainakaan toistaiseksi - löydetty.

Toimintamallin perusinnovaatio on tehty jo Ylä-Karjalassa. Uusilla alueilla on syntynyt varsin vähän uusia innovaatioita. Jo pelkästään nykyisen toimintamallin toteutus on iso urakka kahdessa vuodessa läpivietäväksi. Toisaalta uusia kokeiluja ei ehkä kovinkaan tarmokkaasti ole edes lähdetty hakemaan, vaan on tukeuduttu suoraan Ylä-Karjalan malliin. PiiSavo on ainut näistä kolmesta hankkeesta, jonka tavoitteena alusta lähtien on ollut myös seutuportaali. Tosin sitä on vaikea pitää varsinaisena innovaationa, kun vastaavantyyppisiä alueellisia portaaleja on Suomessakin runsaasti. Toimintamallin sisällä uusista kokeiltavista asioista voidaan mainita Kainuun Oskussa idea maataloustuotteiden ja –palvelujen tarjoamisesta sekä luonnontuotteiden välittämisestä verkossa. Muita uusia avauksia ovat liikkuvat kioskipisteet kesätapahtumien yhteydessä sekä Oppivan sähköinen pienyritysten kauppapaikka kansalaisverkossa ja erilaiset teemakoulutukset.

Verkon käyttäjät painottuvat kaikilla alueilla nuoriin. Nuoret ovat selkeästi suurin käyttäjäryhmä. Kansalaisverkon sisällöntuottaminen koetaan haasteelliseksi. Erityisesti verkon käyttäjien saaminen tuottamaan itse sisältöä vaatii pitkäjänteistä työtä.

Kaikilla alueilla on ollut ominaista projektiyhteistyö muiden hankkeiden kanssa. Vahvinta yhteistyö on ollut Oppivassa.

Jo Ylä- ja Vaara-Karjalan hankkeissa havaittuihin ongelmakohtiin törmätään myös uusissa hankkeissa. Tällaisia ongelmia ovat olleet kansalaisverkon ja kuntaverkkojen yhteensovittaminen, kioskipisteiden isäntien löytäminen, asennevastarinta ja ongelmat sisällöntuotannossa. Uudet hankkeet ovat kohdanneet paikallisen vastarinnan, mutta vastarinnan muodot ja rajuus vaihtelevat. Kansalaisverkon ja internetin suhteesta on käyty keskustelua kaikissa hankkeissa. Samoihin ongelmiin törmääminen kertoo osittain siitä, ettei aiemmista kokemuksista ole opittu. Vaikka aiempien hankkeiden ongelmat oli ehkä tiedostettukin, ei ole ollut kokemusta ongelmien ratkaisusta. Osa kohdatuista asioista on sellaisia, että niihin joudutaan törmäämään joka tapauksessa. Tällöin kyse on pikemminkin siitä, osataanko nämä ongelmat ennakoida, tunnistaa ja ratkaista ripeästi, ettei niistä muodostu pullonkauloja projektin etenemiselle.

Hanke näyttäisi lyövän parhaiten läpi joissakin pienissä kunnissa. Näin kävi Ylä-Karjalassa Valtimolla, PiiSavossa Virtasalmella ja Kainuun Oskussa Paltamolla. Kunnat ovat keskeisessä roolissa hankkeen onnistumisessa tai epäonnistumisessa.

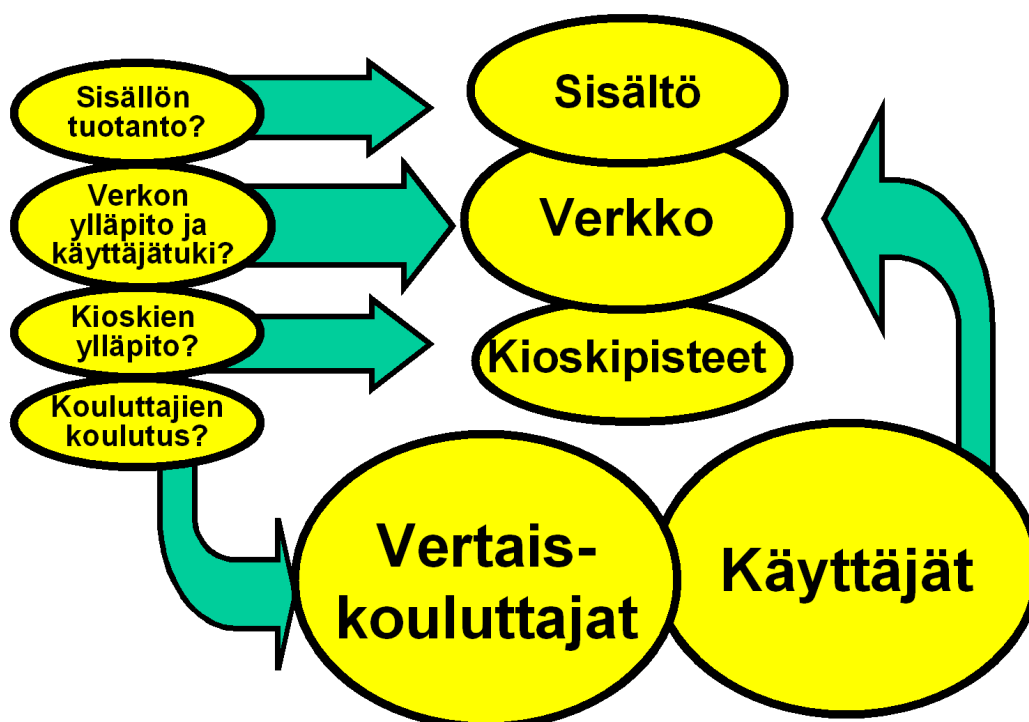
Hankkeen tavoitteet hämärtyvät matkalla. Tämä on ollut ominaista Osku-hankkeille, jotka ovat liiaksi painottuneet käyttäjien rekisteröintiin ja osittain laiminlyöneet hankkeen muut tavoitteet. Kansalaisverkon käyttäjämäärästä on tullut projekteille tärkein tavoite ja toimintaa ohjaava tekijä, jolla mitataan projektin menestystä. Keskeinen syy on se, että käyttäjämääriä on helppo mitata ja niitä on opittu seuraamaan. Osaltaan tämä johtuu siitä, että Sitra on sitonut projektien rahoitusosuuksien maksatukset saavutettuihin käyttäjämääriin. Käyttäjiä saadaan helpoimmin kouluista. Vaarana on, että ne ryhmät, jotka ovat jääneet muuten verkon ulkopuolelle, jäävät edelleen myös tämän hankkeen tavoittamattomiin. Huoli käyttäjämääriin liiallisesta painottumisesta on tuotu esiin esimerkiksi koko Oskujen väliarvioinneissa (Sandberg & Grönholm 2002, Puhakka & Virtanen 2002, 16) ja monissa tutkijoiden ja projektinvetäjien puheenvuoroissa Kajaanin Oskun koko kuva-seminaarissa syksyllä 2002. Keskeisempää kuin 15 % käyttäjämäärän saavuttaminen tulisi olla kansalaisten tietoyhteiskuntataitojen lisääminen. Vaikka haastatellut hankkeiden avaintoimijat ja ohjausryhmien jäsenet pitivät yleisesti hankkeen tärkeimpänä tavoitteena kansalaisten tietoyhteiskuntataitojen lisäämistä, käytännössä he ovat olleet kiinnostuneita käyttäjämäärätavoitteen saavuttamisesta. Hankkeiden painopisteitä tulisi siirtää mahdollisimman suuresta käyttäjämäärien tavoittelusta syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien koulutukseen. Lisähuomiota hankkeissa kaipaaisivat verkon sisällöntuotannon kehittäminen ja verkon liittäminen muuhun paikalliseen kehittämistoimintaan niin, että ne tukevat toiminnan jatkumista projektin jälkeen. Myös hankkeiden tavoitteet loppuajalle tulisi muotoilla uudestaan tästä lähtökohdasta.

Työllisyysvaikutukset näyttäisivät rajoittuvan työllisyyskurssien kautta projekteihin palkattuihin henkilöihin projektin ajaksi. Sen sijaan pidempiaikainen työllistäminen näyttää jäävän toteutumatta. Samaan johtopäätökseen on tultu myös Oskujen arvioinnissa (Puhakka & Virtanen 2002, 17). Ylä-Karjalan hankkeessa onnistuttiin työllistämään projektin työntekijöitä syntyneisiin kahteen yritykseen. Yritykset ja niiden ympärillä toiminut Netcenter-toiminta ovat luoneet uusilla alueilla odotuksia vastaavanlaisesta työllistämisestä. Nämä odotukset eivät ole täyttyneet, sillä uusien työpaikkojen luominen on odotettua haasteellisempi tehtävä. Hankkeissa ei ole oikein löydetty polkua tai luontevaa etenemistapaa, jolla uusia työpaikkoja voisi syntyä. Työllisyyskurssi sinänsä ei uusia työpaikkoja luo, vaan esimerkiksi yritystoiminnan synnyttäminen vaatisi huomattavasti enemmän esimerkiksi uusien markkinoiden tunnistamista tai luomista. Todennäköisin työllistämisen vaihtoehto hankkeissa on koulutettujen kurssilaisten tarjoama koulutustoiminta.

Hankkeilla on heijastusvaikutuksia paikalliseen toimintaympäristöön, kuntien työhön ja imagoon. Hankkeet ovat saaneet paljon positiivista maakunnallista ja paikallista julkisuutta. Ylä-Karjalan menestystarina ylitti valtakunnallisen uutiskynnyksen, uusilla alueilla valtakunnallisen median kiinnostuksen herättäminen voi olla vaikeaa ellei löydetä uusia toimintatapoja. Positiivinen esimerkki tällaisesta uudesta lähestymistavasta on Maunulan Osku-hankkeessa syntynyt malli taloyhtiökohtaisista laajakaistayhteyksistä.

Projektitoiminta on lyhytjänteistä. Kaksivuotinen hanke on toteutusajaltaan liian lyhyt suhteessa moniin hankkeiden tavoitteisiin. Menestyksellinen toiminta vaatii pidempijänteistä paikallisten jatkuvuuksien rakentamista. Toisaalta projektit ovat osasyllisiä lyhytjänteisyyteen silloin, kun niiden toiminta on ollut huonosti suunniteltua.

Toiminnan jatkuvuuden turvaaminen on kesken. Tämä koskee niin yksittäisiä hankkeita kuin koko toimintamalliakin. Jatkon kannalta ratkaisevaa on, miten hoidetaan verkon ylläpito ja käyttäjätuki, sisällön tuotanto, kioskipisteiden ylläpito ja koulutustoiminta hankkeiden päätyttyä (Kuvio 4).

Kuvio 3. Ylä-Karjalan toimintamallin jatkon kannalta keskeiset kysymykset. (Oksa 2002)

Lähteet

Keränen, Heimo (1998). Työ ja paikka. Etätyön kehittymislähtökohdat Kainuussa. Oulun yliopisto, Kajaanin kehittämiskeskus. Kajaani.

Oksa, Jukka (2002). Oskun tarkoitus. Esitelmä Sitran järjestämässä Oskun koko kuva -seminaarissa. Kajaani 2.10.2002.

Oksa, Jukka & Jarno Turunen (2000). Paikallinen kansalaisverkko – Oppivan Ylä-Karjalan arviointitutkimus. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita N:o 5/2000, Joensuu.

Oksa, Jukka & Jarno Turunen (2002). Oppivan Vaara-Karjalan arviointitutkimus. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja N:o 1/2002, Joensuu.

Puhakka, Janne & Petri Virtanen (2002). OSKU – Oppivat Seutukunnat. Kansalaisten tietoyhteiskuntaan paikallisin voimin. Net Effect Oy. Väliraportti, toukokuu 2002.

Sandberg, Siv & Sam Grönholm (2002). Oppivat seutukunnat – Oppivatko seutukunnat? Yhteenveto Oppivat seutukunnat –projektin väliarvioinnin tuloksista (luonnos).

Oppiva Vaara-Karjala jatkoi Nurmeksessa, Juuassa ja Valtimolla toimineen Oppiva Ylä-Karjala –hankkeen toimintaa. Puolitoista vuotta kestäneessä hankkeessa kansalaisverkko laajeni Lieksaan, Ilomantsiin ja Tuupovaaraan. Oppivan Vaara-Karjalan arviointitutkimuksessa (Oksa & Turunen 2002) tarkasteltiin tätä laajennushanketta sen päättyessä vuoden 2001 lopussa. Seuraavassa tarkastellaan kehitystä Vaara-Karjalassa hankkeen päättymisen jälkeen. Koska hankkeiden päättymisestä on kulunut vielä varsin vähän aikaa, vaikutuksia olisi syytä tarkastella myöhemmin tarkemmin. Hankkeiden vaikutuksiin palataankin tämän tutkimuksen loppuraportissa.

Oppivan Vaara-Karjalan toimintojen jatkuvuus on turvattu pääasiassa jatkohankkeen *Vaara-Karjalan kansalaisverkon sisällöntuotanto ja kansalaisten sähköinen asiointi* avulla. Kaksivuotisen projektin tarkoituksena on Vaara-Karjalan kansalaisverkon sisällön kehittäminen. Hankesuunnitelman mukaan hankkeessa pyritään tuottamaan kansalaisille hyödyllisiä palveluja verkkoon. Kansalaisverkon rakennetta on ollut tarkoitus selkiyttää siten, että paikallisuus säilyisi ja tieto löytyisi verkosta entistä helpommin ja nopeammin. Sisällön kehittämisessä pääkohtana on kuntien lomakkeiden tekeminen sähköiseen muotoon ja niiden lisääminen kansalaisverkkoon kuntalaisten saataville.

Vaara-Karjalan kansalaisverkon sisällöntuotanto ja kansalaisten sähköinen asiointi -hankkeen tavoitteet:

- Valtakunnallisesti merkittävän innovaation jatkokehitystyö ja kytkeytyminen kunnallista viranomaiskäyttöä varten luotavaan maakuntaverkkoon
- Vaara-Karjalan kuntien käyttämien lomakkeiden tekeminen sähköiseen muotoon
- Vaara-Karjalan kuntien lomakkeiden yhtenäistäminen
- Lomakkeiden linkittäminen kuntien www-sivuille ja kansalaisverkkoon
- Henkilön sähköisen tunnistamisen ja sähköisen allekirjoituksen selvittäminen Vaara-Karjalassa
- Sähköisesti allekirjoitettujen lomakkeiden ja kuntien asianhallintaohjelmien yhteensopivuuden selvittäminen
- Kuntien henkilöstön ja luottamushenkilöiden koulutus siten, että he osaavat tarvittaessa laittaa ja päivittää tietoja kuntien viestialueille kansalaisverkkoon. Resurssien puitteissa projektin aikana koulutetaan myös Vaara-Karjalan asukkaita kansalaisverkon käyttöön.

Projektin aikana on tarkoitus käydä läpi Vaara-Karjalan kuntien eri hallintokunnat ja kartoittaa, mitä lomakkeita heillä on käytössä ja mitä uusia lomakkeita mahdollisesti tarvitaan. Kuntien lomakkeet aiotaan yhtenäistää ja tehdä sähköiseen muotoon. Lomakkeet on tarkoitus linkittää kansalaisverkkoon ja kuntien internetsivuille. Tällöin kuntalaiset voisivat täyttää lomakkeen, tulostaa ja lähettää postitse kyseiselle viranomaiselle.

Osa lomakkeista on ajateltu kansalaisverkossa täytettäväksi ja lähetettäväksi viranomaisille sähköpostilla. Kansalaisverkkoon rekisteröityneiden henkilötiedot on tarkastettu ennen hyväksymistä palvelun käyttäjiksi. Jos joku lähettää kansalaisverkossa omilla tunnuksillaan täyttämänsä lomakkeen, voidaan olla lähes varmoja siitä, että lomakkeen on lähettänyt viestin lähettäjä.

Osa kuntien käyttämistä lomakkeista löytyy nykyisinkin kansalaisen verkkolomakepalvelusta. Projektin aikana nämä lomakkeet pyritään saattamaan ihmisten tietoon linkittämällä ne kuntien www-sivuille ja kansalaisverkkoon. Projektin aikana on tarkoitus tutkia, kuinka paljon lomakkeita käytetään ja haetaanko lomake kuntien www-sivuilta vai kansalaisverkon kautta.

Hankkeessa koulutetaan kuntien henkilöstöä ja luottamushenkilöitä, jotta he osaisivat tarvittaessa laittaa ja päivittää tietoja kuntien viestialueille kansalaisverkkoon. Luottamushenkilöitä kouluttamalla heidät pyritään saamaan ilmaisemaan mielipiteensä ja keskustelemaan kansalaisverkossa kuntalaisten kanssa. Resurssien puitteissa projektin aikana koulutetaan myös Vaara-Karjalan asukkaita kansalaisverkon käyttöön. Projektin aikana aiotaan myös selvittää, kuinka henkilön sähköinen tunnistaminen ja sähköinen allekirjoitus saadaan toteutettua Vaara-Karjalassa.

Sisällönkehityksessä Vaara-Karjalan kansalaisverkko on saanut apua Oppiva-hankkeelta. Oppivan ja Vaara-Karjalan verkon yhdistäminen on tuonut uutta sisältöä verkkoon. Nuorten omat alueet on nyt jaoteltu entistä tarkemmin iän mukaan, kun ennen kaikille nuorille oli yksi yhteinen alue. Muita Oppivan kautta tulleita parannuksia ovat sähköinen kauppapaikka yrityksille ja paikkakuntakohtainen Alueelliset palvelut – alue, johon on entistä selkeämmin pyritty kasaamaan kunkin paikkakunnan keskeiset toimijat ja sisältö. Vaara-Karjalassa sisällönkehityksen kannalta uutena asiana on nettipapitoiminnan alkaminen kansalaisverkossa.

Tuupovaaran kunnan verkosta pääsyä kansalaisverkkoon ei ole onnistuttu ratkaisemaan yrityksistä huolimatta. Tämä osaltaan vähentää verkon käyttöä paikkakunnalla.

Juuan kunta ei ollut vielä syksyllä 2002 tehnyt päätöstä lähteä mukaan jatkohankkeeseen. Kunta on yleisemminkin irtautumassa yhteistyöstä Nurmeksen ja Lieksan kanssa ja liittymässä Joensuun seutuun.

Jatkohanke ”Vaara-Karjalan kansalaisverkon sisällöntuotanto ja kansalaisten sähköinen asiointi” on aiemmin kehitettyjen toimintojen jatkuvuuden kannalta hyvä asia. Jatko projekti turvaa kansalaisverkon välttämättömiä toimintoja kahdeksi vuodeksi eteenpäin. Kunnille hankkeesta ei aiheudu lisäkustannuksia verrattuna siihen, mitä he joutuisivat verkon ylläpidosta muuten maksamaan. Jatkohanke lisää ja jatkaa kansalaislähtöisen tietoyhteiskunnan ja kansalaisverkkoon liittyvää osaamista alueella. Jatkohankkeessa ollaan siinä mielessä oikealla kentällä, että hanke vahvistaa kuntien mukaantuloa ja roolia hankkeessa. Toisaalta on olemassa vaara siitä, etteivät kunnat sitoudu hankkeeseen. Tämän hetken ajankohtaisiin kehittämistarpeisiin nähden voidaan myös hieman kritisoida sitä, painotetaanko hankkeessa liikaa sähköisten lomakkeiden ja tunnistamisen kehittämistä. Esimerkiksi valtakunnallisesti ollaan luomassa julkishallinnon lomakepalvelua (lomake.fi), jolloin Vaara-Karjalan hankkeessa saatetaan helposti tehdä turhaa työtä.

Toimintamallin jatkuvuus on edelleen epävarmaa jatkohankkeen jälkeen. Rahoitus on ilman uusia jatkohankkeita jäämässä kuntien vastuulle. Osa kunnista voi olla jatkossa mukana rahoittamassa toimintaa, mutta osa voi jättäytyä pois. Yhtenä rahoitusmahdollisuutena on väläytelty vapaaehtoista käyttömaksua käyttäjiltä. On kuitenkin erittäin epätodennäköistä, että tätä kautta saataisiin merkittäviä tuloja. Verkon käytön maksullisuus puolestaan romahduttaisi verkon käyttäjämäärän.

Toinen toimintojen edelleen kehittelyä ja jatkuvuutta turvaava projekti on *Kokonaisvaltaisen paikallisen verkottumisen pilotti*. Hankkeen hallinnoijana toimii Nurmeksien kaupunki ja pilottialueina ovat seitsemän eri kuntaa neljän eri maakunnan alueelta: Pohjois-Karjalassa Nurmes ja Polvijärvi, Kainuussa Paltamo ja Kuhmo, Etelä-Savossa Joroinen sekä Pohjois-Savossa Suonenjoki ja Vesanto. Kokeilualueen paikkakunnista Nurmes ja Polvijärvi kuuluvat toiminnassa olevaan pohjoiskarjalaiseen kansalaisverkkoon sekä Paltamo ja Kuhmo Kainuun Oskun verkkoon. Hanketta rahoitetaan Itä-Suomen innovatiivisten toimintojen ohjelmasta ja sen kesto on 20 kuukautta (1.10. 2002 - 31.5. 2004).

Verkon käyttö on Vaara-Karjalassa vakiintunut. Ylä-Karjalassa käyttäjämäärä on pysynyt korkeana, kun taas laajennusalue on menettänyt runsaasti käyttäjiä Oppivan Vaara-Karjalan päättyessä. Tällä hetkellä verkon käyttäjät ovat niitä, joille verkko on tullut osaksi arkea. Koulutusta ei juurikaan järjestetä, joten verkon nykyiset käyttäjät ovat omaksuneet verkon käyttötaidot. Laajennusalueella olisi edelleen tarvetta koulutukselle. Nurmeksessa käyttäjämäärät ovat kasvaneet tämän vuoden aikana, Juuassa ja Valtimolla on menetetty jonkin verran käyttäjiä.

Ylä-Karjalassa syntynyt toimintamalli on lyönyt parhaiten itsensä läpi verkon alkuperäisellä toiminta-alueella. Ylä-Karjala ja erityisesti Nurmes on onnistunut hyötymään toimintamallin laajentumisesta uusille alueille. Alueella on myös syntynyt uutta hanketoimintaa. Huolestuttavampaa kehitys on ollut laajennusalueella, jossa toimintamallin onnistuminen kärsi jo laajennushankkeen aikana resurssi- ja aikapulasta.

Taulukko 6. Kansalaisverkon käyttäjämäärä kunnittain Vaara-Karjalassa.

Kunta	tunnuksia 11/02	tunnuksia 12/01	muutos 12/01- 11/02, kpl	tunnuksia / asukasluku 11/02
Nurmes	2 731	2595	+136	28,8 %
Juuka	1 504	1549	-45	23,5 %
Valtimo	849	892	-43	29,4 %
Lieksa	1728	1885	-157	11,8 %
Ilomantsi	787	920	-133	11,5 %
Tuupovaara	220	374	-154	10,1 %
Yhteensä	7 819	8215	-396	18,3 %
muualta Suomesta	795			
ulkomailta	41			

Lisäksi verkossa on Oppivan toiminta-alueelta käyttäjiä lähes 3 000.

Hankkeiden vaikutukset

Mitä vaikutuksia Oppivalla Ylä- ja Vaara-Karjalalla on ollut? Vaikutuksia voisi lähestyä seuraavista näkökulmista:

1. Hankkeiden toimintojen jatkuminen, pysyvyys ja kestävyys.

Kansalaisverkko ja kattava kioskipisteverkosto toimivat Vaara-Karjalassa. Sen sijaan koulutustoiminta on vähentynyt hankkeen päätyttyä. Koulutustoiminnan lähes päätyminen laskee osaltaan verkon käyttäjämäärää niillä alueilla, joilla verkon käyttö ei ole niin vakiintunut.

Verkon välttämättömimmät toiminnot on turvattu vuoden 2003 loppuun. Jatko riippuu pitkälti kuntien kiinnostuksesta rahoittaa toimintaa tai mahdollisista jatkohankkeista.

2. Vaikutukset paikalliseen kehittämistoimintaan.

Hankkeiden avaintoimijoiden osaaminen on vahvistunut. Samat keskeiset toimijat ovat tuoneet myös uusia tietoyhteiskuntaan liittyviä kehittämishankkeita alueelle.

3. Heijastusvaikutukset paikallisesti.

Hankkeilla on ollut tärkeitä heijastusvaikutuksia kuntien toimintaan. Kuntien välinen yhteistyö on osaltaan näidenkin hankkeiden vaikutuksena lisääntynyt, kuntien päätöksentekoa ja tiedottamiskäytäntöjä on muutettu avoimemmaksi.

4. Yleiset vaikutukset.

Hankkeiden yleisinä erittäin merkittävinä vaikutuksina voidaan pitää Ylä-Karjalan toimintamallin leviämistä uusille alueille. Ylä-Karjalan toimintamalli on myös vaikuttanut yleisesti ajattelutapoihin. Hankkeen korostama kansalaislähtöisyys on ollut tervetullut näkökulma suomalaiseen tietoyhteiskuntakeskusteluun.

Nurmeksen kirjastoauton liikkuva kioskipiste

Nurmeksen kirjastoauton liikkuva verkkoyhteys on hyvä esimerkki kansalaisverkossa käydyn keskustelun vaikutuksista paikallisiin palveluihin. Kansalaisverkossa käytiin keväällä 2002 vilkasta keskustelua nettibussin tarpeesta.

Nurmeksen kirjastoautoon luotiin tietoverkkoyhteydet, jotka kulkevat auton mukana ympäri kuntaa. Kannettava tietokone hyödyntää gprs-tekniikkaa, joka mahdollistaa verkkoyhteyden toimimisen liikkuvassa autossa kaukanakin taajamista. Nopeus on hyvän ISDN-yhteyden luokkaa. Lisäksi käytössä on dvd-asema ja videotykki.

Kirjastoauton rajallinen pysähdysaika ja näin myös tietoverkkojen käyttöaika voi asettaa yhden rajoitteen toiminnalle. Toisaalta kirjastoauto pysähtyy myös siellä, missä ei ole saatavilla kioskipisteitä.

Kannettavan tietokoneen verkkoyhteyksineen lahjoitti Nurmeksen Osuuspankki. Hanke on osa valtakunnallista kirjastojen toimintaa tukevaa kampanjaa. Uuden palvelun voi katsoa olevan epäsuorasti Oppivan Ylä-Karjalan vaikutuksia paikkakunnalla.